

1. Úvod

Druhá světová válka v nás lidech stále vzbuzuje strach, nepochopení, „nenávisť“ vůči některým národům, zvláště těm, které zapříčinily počátek války. První světová válka byla prvním válečným konfliktem, který svým rozsahem zasáhl podstatnou část světa a dle tehdejších myslitelů a politiků měla být zároveň posledním celosvětovým konfliktem. Bohužel její konec byl v podstatě příčinou toho, že vypukla i druhá světová válka. Tato diplomová práce se zaměřuje na období druhé světové války ve městě Česká Skalice a jejím okolí. Česká Skalice se nachází v Královehradeckém kraji v bývalém okrese Náchod.

Cílem této diplomové práce je shrnout období druhé světové války v České Skalici. Jedná se vlastně svým způsobem o kronikářský pohled na toto období. Doposud žádná publikace zaměřená jen na toto období nevyšla, proto jsem si téma Česká Skalice v letech 1938-1945 vybrala k sepsání této práce. V městě Česká Skalice jsem od narození vyrůstala a zajímá mě historické období druhé světové války v místě mého rodiště.

Druhá kapitola je shrnutím dostupným pramenů a literatury, které jsem použila k této práci.

Třetí kapitola se zabývá historií České Skalice od jejího vzniku, tedy první písemné zmínky až do roku 1939. Součástí jsou dva mezníky v dějinách našeho národa, tedy Mnichovská dohoda a vznik Protektorátu Čechy a Morava. V této kapitole se dočtete, jak tyto události ovlivnily město Česká Skalice.

Čtvrtá kapitola popisuje město v letech 1939 až 1941 a to do nástupu Reinharda Heydricha do funkce říšského protektora. Jaké bylo město v prvních dvou letech Protektorátu, jak se změnila ekonomika, školství. Součástí jsou i informace o různých formách odboje.

Pátá kapitola chronologicky zaznamenává další léta Protektorátu 1941-1944. Jak válka pokračovala, jaké byly podmínky pro život ve městě, kultura či školství.

Nejvíce dostupných pramenů bylo k dispozici k době osvobození České Skalice od německé armády. Existuje vyprávění Ludvíka Mühlsteina, bývalého ředitele Muzea Boženy Němcové, který ve své publikaci Květen 1945 se zaměřil na odsun Němců, příchod rudé armády a osvobozenickou činnost

obyvatel města. Konci války a osvobození se poté věnuje poslední šestá kapitola.

Velký důraz kladu na válečné vzpomínky na koncentrační tábory Evy Zelené, která dodnes žije v České Skalici. Eva Reichová- Zelená se snaží stále připomínat období druhé světové války, navštěvuje místní školy v blízkém okolí, vypráví dětem o událostech, které sama prožila v koncentračních táborech.

2. Kritika pramenů a literatury

Nejdůležitějším písemným pramenem, z kterého jsem vycházela byly kroniky. Jedná se o hlavní zdroj, který mi byl poskytnut. K této práci jsem použila *Kroniku Malé Skalice*. Kronika Malé Skalice je uložena v Muzeu Boženy Němcové v České Skalici. Ve válečném období bylo město rozděleno na dvě části a každá si vedla svou kroniku. Kronika Velké Skalice se však nedochovala a českoskalický kronikář p. Samek po ní také stále pátrá. Další kronika, která přispěla k této práci, je *Kronika dívčí měšťanské školy* z let 1940-1945. Kronika začínala rokem 1940 a předchozí dva roky nebyly v kronice zaznamenány. V České Skalici byla také chlapecká měšťanská škola, ale v zdejší základní škole se kronika nenachází. Jestli se psala či nikoliv, jsem nezjistila.

Okresní archiv v Náchodě mi poskytl k prostudování knihy obsahující protokoly ze schůzí obecního zastupitelstva od 14.2.1938, ale opět ne z úplného válečného období – pouze do 27.4.1942. Naopak kniha se zápisy ze schůzí městské rady jsou vedeny od 7.4.1941 a do mnou sledovaného období 1.10.1945. Pak následují další zápisy, kterým jsem se již nevěnovala. Proto práci s kronikami považuji za velice komplikovanou, jelikož neobsahují všechna léta druhé světové války.

Další publikace, které jsem použila, byly vydávány místními národními výbory, městy u příležitosti výročí války nebo činností místních historiků, kronikářů, ředitelů muzeí aj. Například Česká Skalice vydala publikaci *Česká Skalice – stručné dějiny města* – Erik Bouza, L. Mühlstein, MV 1975. Dále sborník vyšel u příležitosti 150. let založení podniku Tiba - Josef Kejzlar a kol. *Dějiny textilní výroby v České Skalici*. Dvůr Králové nad Labem 1987.

K první kapitole jsem vyhledávala v publikacích, kterých je na současném obchodním trhu velké množství. K této práci jsem využívala kapitoly z *Gebhart, Jan; Kuklík, Jan: Velké dějiny země Koruny české. 2 svazek 1938 -1945. Paseka 2006* a *Kolektiv autorů: České dějiny země koruny české II. Paseka Litomyšl 1997*. Jedná se o stručný přehled událostí československých.

Pro seznámení s dobou, tématem, či nějakou osobou jsou uvedeny informace z *Ottova slovníku naučného*, internetového webu encyklopedie –

Wikipedia či slovníkové příručky *Kolektiv autorů: Český antifašismus a odboj. Naše vojsko. Praha 1988.*

3. Historie města Česká Skalici do roku 1939

V úvodu této kapitoly bych se stručně zmínila o historii České Skalice. Uvedu jen nejdůležitější mezníky. Tuto kapitolu jsem čerpala z dostupných publikací, které se věnují historii České Skalice¹.

3.1. Historie do roku 1914

Česká Skalice leží v Královéhradeckém kraji, severovýchodně od Hradce Králové mezi krajským městem Hradec Králové a Náchod ležícím na česko-polském pomezí. Českou Skalici protéká řeka Úpa, levostranný přítok Labe. Ve starších textech můžeme najít město Česká Skalice pod názvem Scalich nebo Skalicz.

Českou Skalici vedla již před tisíci lety obchodní stezka spojující Prahu s polským Kladskem. Poprvé je doložena v Kosmově kronice k r. 1068, ale nálezy římských mincí z období let 41-185 n.l. dovolují soudit, že tudy procházeli kupci již daleko dříve.

Na počátku 13. století byla na katastru České Skalice v místě, kterému se dosud říká na hradě, postavena tvrz. Potvrzuje to první písemná zmínka z r.1238, kdy byla v držení Petra, který se psal ze Skalice. Dnes už bychom na tomto místě zbytky tvrže marně hledali.

Jen o něco málo později vznikla nedaleko odtud po proudu řeky na jejím pravém břehu tvrz druhá, postavená patrně k přímé ochraně kolem procházející Kladské cesty. Tvrz stávala na nevelikém návrší a dostala jméno Skalička. Byla také nazývána Malou Skalici.

Město Skalice mělo historicky mnoho majitelů: město vlastnily významné rody – páni ze Šternberka, z Dubé, Smiřičtí ze Smiřic.

¹Hraše Jan Karel: Dějiny Náchoda 1620-1740, Náchod, Státní okresní archiv 1994.
Klos Jan: Paměti města České Skalice, Praha, Jednota československých spořitelů 1935.
Mühlsteinovi Lada a Ludvík: Kraj mládí Boženy Němcové, Česká Skalice 1980.

Česká Skalice – stručné dějiny města – Erik Bouza, L. Mühlstein, MV 1975.

Mühlstein Ludvík: Česká Skalice, Ratibořice, Česká Skalice 1996.

Českou Skalici zasáhly i husitské války. V roce 1420 tudy táhlo vojsko krále Zikmunda, který stál včele křižáckých vojsk.

Dne 6. ledna 1424 zde svedl vítěznou bitvu s vojsky katolických pánů Jan Žižka z Trocnova. Podle dochovaných zpráv lze velmi těžko stanovit přesné místo střetnutí. Pravděpodobně se jedná o místo nejvyšší ve Skalici, dnešní název má Žižkův kopec.

Roku 1450 bylo město poničeno královským vojskem, které táhlo na Náchod bojovat proti husitským pokračovatelům tzv. sirotkům (město v tuto dobu vlastnil Jan Kolda ze Žampachu)².

V době kdy město Česká Skalice vlastnil rod Smiřických ze Smiřic jmenovitě Hedvika Smiřická, která byla dcerou Jana Zajíce z Házmburka a Markéty z Minsterberka, a zároveň také vnučka Jiřího z Poděbrad, byla Česká Skalice povýšena na město. Stalo se tak roku 1575.

Zda Česká Skalice někdy obdržela městský znak, nelze přesně říci. Městská rada používala pravděpodobně jako městský znak pečetní obraz. Třebaže původ obrazu přisuzovala Šternberkům, později původní osmicípou hvězdu ve hvězdu o šesti paprscích. Koncem 19. století nastaly pochybnosti o pravosti znaku. Proto se obec r. 1897 obrátila na ministerstvo vnitra ve Vídni se žádostí, aby městský znak potvrdilo. Ministerstvo dne 15. října 1897 vyslovalo souhlas, aby město Česká Skalice nadále užívalo znaku zlaté hvězdy o šesti paprscích v modrém poli.

Město nebylo zpočátku nijak velké, v roce 1550 se zde nacházelo asi 70 domů. Z roku 1605 je dochována nejstarší městská kniha.

Za třicetileté války město spravoval Albrecht z Valdštejna. Po roce 1651 byly k městu připojeny i sousední vesnice Dubno, Hostinka, Kleny, Malá Skalice, Miskolesy, Ratibořice, Říkov, Spyta, Světlá, Svinišťany, Třebešov, Vestec, Větrník, Zájezd a Zlích. Po válce se z berní ruly můžeme dočíst, že se v městě roku 1653-54 nacházelo 23 řemeslníků – ševci, řezníci, krejčí, bednáři, tkalci, truhláři, pekař, kovář, zámečník, hrnčír, mandlír a punčochář.

Po požáru v náhodském židovském ghettu v roce 1663 se do České Skalice přestěhovalo 44 židovských rodin. Neměly to zde lehké a tak byly po roce 1706 nuceny se vystěhovat.

² Wolf, Vladimír, Jan Kolda ze Žampachu, Trutnov ; Hradec Králové, Lupus, 2002.

V polovině 18. století byl ve městě postaven pivovar a sladovna, mlýn, pálenka a pila. Město se přes časté požáry a povodně pomalu rozrůstalo. V roce 1794 zde bylo 215 domů.

Podle dostupných pramenů byla Česká Skalice jedním z prvních míst v Čechách, kde se hrálo české divadlo. První divadelní představení se konalo roku 1813. Hrály se hlavně Klicperovy hry, z nichž některé měly v České Skalici premiéru.

V hospodářské oblasti bylo pro 18. století na Českoskalicku charakteristické rozvoj řemesel přádelnického, soukenického a punčochářského, na které v 19. století navazoval prudký rozvoj průmyslové textilní výroby. Na přelomu 18. a 19. století bylo druhým hlavním zaměstnáním obyvatelstva na celém Náchodsku plátenictví. Sociální postavení domácích tkalců bylo obtížné. Práce tkalců byla tvrdá, výdělky, a to s sebou neslo bídu a hlad.

První průmyslová přádelna bavlny na Náchodsku se začala stavět 22. června 1837 na louce pod maloskalickým dvorem a slezskými podnikateli Fridrichem Eduardem von Löbbeckem a Hermannem Ditrichem Lindheimem.

Další stavbu mechanické tkalcovny nechali postavit v roce 1889 Jakub Bondy se svým švagrem Karlem Reichem. V roce 1901 se rozdělili a každý měl samostatnou výrobu.

V dnešní Podhradní ulici stála parní barevna a bělidlo, které vlastnil Ondřej Grešla. Sem vozil Karel Reich příze k bělení.

V roce 1906-1907 ve Skalici postavili M. Winternitz a J. Gintz další tkalcovnu.

Původní Löbbeckeho přádelnu koupil roku 1913 velkopodnikatel Ladislav Bartoň z Dobenína, zakladatel barevny a tiskárny látek. K přádelně nechal přistavět tkalcovnu.

Česká Skalice se stala ve čtyřicátých letech devatenáctého století uznávaným střediskem obrozeneckých snah na Náchodsku. Ve městě žilo mnoho osobností kulturního a společenského života, dnes už však málo známých venkovských vlastenců a buditelů.

Významnou kapitolou tohoto období jsou Jiřinkové slavnosti, jejichž dějištěm se stala Steidlerova zájezdní hospoda U Bílého lva, vystavěná r. 1824 při nově zbudované císařské silnici. Budova, ve které je nyní umístěno

Muzeum Boženy Němcové, připomíná dodnes zároveň se starou barokní farou v sousedství kostela prostředí jiřinkových výstav a plesů.

První Jiřinková slavnost se konala 14. září 1837. Výstavě jiřin předcházela prohlídka zahrad jejich pěstitelů a hodnocení nejlepších výpěstků. Večer patřil jiřinkovému plesu, jeho královnou se stala veřejnosti ještě neznámá Barunka Němcová, která byla před dvěma dny oddána v sousedním kostele a v Steidlerově hostinci měla svatební hostinu.

Jiřinkové slavnosti se staly od první chvíle dostaveníčkem českých vlastenců. V Jiřinkovém sále tančili kromě Boženy Němcové Bedřich Smetana, Václav Kliment Klicpera, Jan Hostivít Pospíšil, prof. František Smetana i představitel slovenského národního obrození Ľudovik Štúr. Bedřich Smetana složil v upomínku na milé chvíle prožité v České Skalici slavnou Jiřinkovou polku.

Když zemřel zakladatel slavností P. František Hurdálek v roce 1847, konaly se slavnosti naposledy (obnoveny až v roce 1925).

3.2. 1914-1938

První světovou válku město prožívalo od začátku takto: zápis kronikáře: „Vlaky jezdily pouze s vojáky a naším nádražím projížděly nekonečné vlaky s mobilizovanými záložníky. Co tu bylo pláče, po nějakém nadšení ani zmínky...Doprava osob nevojenských byla možná u nás po dobu války jen ráno a večer...Protože město nemělo... ještě elektrického světla a petroleje po obsazení Haliče nebyl dostatek, nesvítilo se v ulicích po dobu války buď vůbec, aneb jen omezeně. V domácnosti se svítilo velmi málo, přišel ke cti olej a karbid...Výroba v továrnách byla dočasně zastavena a dělníci z práce propuštěni, nebylo peněz na výplaty...Když Anglie a spojenci vyhlásili blokády, zastavena byla práce pro nedostatek bavlny nejdříve v přádelně, pak v tkalcovně, barevně i tiskárně...³ V roce 1914 bylo ve městě 391 domů. Byly zřízeny veřejné lidové kuchyně. Po vzniku Československa působila ve městě jednotka Národní obrany.

³ Mühlstein, Ludvík: Česká Skalice, Ratibořice. Česká Skalice 1996. S.26.

Padlým vojákům ve válce byl 11. června 1922 odhalen pomník nedaleko náměstí.

Roku 1920 se konaly kromě voleb do Poslanecké sněmovny a Senátu také volby komunální. Voleb v České Skalici se účastnilo třináct politických stran. Starostou byl zvolen představitel sjednocené pravice Antonín Waigert a sociální demokrat Josef Pour se stal jeho prvním náměstkem.. Roku 1920 se v Sociálně demokratické stran v České Skalici vytvořila silná marxistická levice. Propagovali mezi dělníky nový komunistický program a získávali na svou stranu stále více členstva. Dne 22.června 1921 prohlásil Václav Hanuš na schůzi obecního zastupitelstva, že se všech deset členů obecního zastupitelstva zvolených za stranu sociálně demokratickou přihlásilo do Komunistické strany. Protože také většina členstva sociálně demokratické strany přešla do nově založené komunistické strany, českoskalická sociální demokracie zanikla.

Dnešní návštěvníky Skalice a vodního díla Rozkoš jistě překvapí skutečnost, že se o stavbě přehrady jednalo již r. 1924. Tato nádrž měla obsahovat na 80mil. m³ vody. Skutečně byla postavena v roce 1973.

V období republiky byla v letech 1923-29 budována společná vodovodní síť pro město, tzv. úpský skupinový vodovod. Roku 1927 bylo započato s budováním kanalizace v nově postavené čtvrti rodinných domků Pod Vinicí a v letech 1933-34 byla zřízena kanalizace také uvnitř města. V letech 1925-27 byla postavena státní budova pro poštu, četnickou stanici, berní úřad a důchodovou kontrolu, v letech 1924-28 sokolovna, 1932-33 budova spořitelny a 1939-41 sbor československé církve husitské.

Roku 1929 propukla světová hospodářská krize. Vrcholu dosáhla r. 1934 a trvala ještě r. 1936. Textilní Československo bylo krizí logicky velmi těžce postiženo.

Reakcí na prodělanou krizi byl roku 1935 vznik společnosti českoskalických textilních továren továrníku Josefa Bartoně ml., Jiřího Čerycha a Aloise Dintera. Tento textilní komplex, skládající se z přádelny, tkalcovny, bělidla, barevny a tiskárny, prodělával za okupace vlekou krizi, až byl provoz nejprve v barevně a od roku 1942 i v tiskárně látek úplně zastaven.

3.3. 1938- 1939

Následující podkapitola se bude týkat hlavně roku 1938, kdy na základě výsledků Mnichovské konference ve dnech 29. a 30. září došlo k nedobrovolnému připojení vybraných oblastí zejména příhraničních, tzv. Sudet, ke Třetí říši. Tato událost silně zasáhla nejen celé Československo, ale i město Česká Skalice.

Dne 2. února 1938 přijal prezident republiky deputaci města České Skalice, která mu odevzdala diplom čestného občanství.

V měsíci únoru slavil majitel náhodského panství Schamburg-Lippe 70. narozeniny a při této příležitosti věnoval městu 1 000 K pro chudé. V tomto roce docházelo ke stavebním úpravám města – např. Zemský úřad předal staveniště opěrné zdi na levém břehu Úpy ing. Josefovi Smetanovi. Opěrná zeď musela být postavena do konce roku 1938 a nesměla překročit částku 149 900 K. Dále ze zápisu v únoru byla zpráva o provedeném vydláždění ulice Palackého a Legionářské. Plán na vydláždění ulice Boženy Němcové měl podmínku, že majitelé domů provedou vodovodní a kanalizační přípojky.

Na zasedání zastupitelstva v květnu bylo schváleno, že bude vytvořena pamětní deska na radnici s reliéfy T.G.M., K. Kramáře a A. Jiráska na oslavu 20. výročí vzniku republiky. Zhotovit desku měl Jindřich Postupa z Malé Skalice a k slavnostnímu odhalení došlo 26. června.

Od května 1938 v České Skalici řádili sudetští Němci a Hitler stahoval svá vojska k našim hranicím. Částečná mobilizace z 21. května ovlivnila chod města. Lidé v očekávání války začali skupovat různé druhy zboží (mj. oděvy, potraviny, atd.). Od rána projížděla městem vojenská auta směrem k Náchodu, k hranicím do Polska, s vojáky a vojenským materiálem. V celém českokladském pomezí platilo heslo Náchodskou brankou nepřítel neprojde.

V červenci byly provedeny volby do okresních komisí. Komisí bylo 10: hospodářská, elektrářská, vodářská, chudinská, stavební, osvětová, policejní, činžovní domy, úpská vodářská skupiny a finanční⁴. Za politickou stranu byl zvolen do skupiny vždy jeden člen. Aktivní politické strany v České

⁴ Zdroj: Protokoly ze schůzí obecního zastupitelstva

Skalici byly – komunistická, sociální demokracie, živnostenská, strana národní sjednocení, agrární a lidová.

Hřbitovní správa zažádala obecní zastupitelstvo o schválení hřbitovního řádu. Místní hřbitov byl rozdělen na hřbitovní místa, druhy hrobů, jejich ceny, stavba hrobek a náhrobků.

Svaz československé domobrany podal žádost, aby se ulice, ústící do ulice Zelené mezi domy pana Rejhoda a Jaroše, jmenovala ul. Italské domobrany.

Zemský školní rada v Praze přeměnil měšťanskou školu chlapeckou a dívčí v České Skalici v měšťanské školy újezdní od 1. září 1938. K tomuto tématu informuje zápis zastupitelstva obce o postavení nové školy, nejprve musel být vykoupen pozemek bratrů Exnerových.

Místní rozhlas sdělil, že dne 23. září o půl jedenácté hodině večer prezident republiky vyhlásil mobilizaci vojska. Mobilizace se týkala všech branců do čtyřiceti let. Hned po uvedené zprávě ožili ulice, lidé tvořili hloučky, odsuzovali kladené a stále stupňované požadavky sousední říše. Po státní silnici do vnitrozemí zesiloval útěk z pohraničí. Osobní a nákladní vozy, naložené nábytkem, peřinami a vším, co se dalo vzít s sebou. Provoz a stěhování trvalo po celou noc. Během noci ovšem zesílil i provoz opačným směrem, ke státní hranici pochodovaly po silnici vojenské útvary směrem k Náchodu, aby nastoupily službu ve vybudovaném pohraničním opevnění. Pochodující vojáci byli obyvateli srdečně zdraveni až do rána.

Třetí skupinou pohybující se po silnicích ve městě byli čeští Němci, kterým místní obyvatelé přezdívali „berouskové“, jezdili s nákladními auty k Sudetům. Označení berouskové vznikl z toho, že brali český majetek přechajících obyvatel z pohraničí.

Dne 30. září 1938 byli obyvatelé města starostou vyzváni, aby poslouchali své příjmače. Prezident republiky Beneš vyhlásil to, co všichni čekali. Velká nenávist vůči Němcům přinesla velké počty dobrovolníků do vojska. Muži chodili již týden na Žižkův kopec na cvičení, kde se učili zacházet s moderními zbraněmi. Důstojníci v záloze jezdili do Josefova.

Muži na Náchodsku, kteří nemuseli jít do vojenské služby, konali jiné práce – káceli stromy, kopali příkopy. Lidé si kopali vlastní úkryty, v kterých

by se v případě náletu mohli ukrýt. Mezi nejčastější místa úkrytu patřila oblast v údolích řeky Úpy nazývané Pohodlí a údolí tvořená pravostranným přítokem řeky Úpy, Válovickým potokem s pojmenováním Leč a Husí krky. Každý měl doma sbalený, připravený batoh s oděvy a jídlem, kdyby musel rychle utéct.

Lidé se stěhovali od hranic do středu republiky a z hlavního města Prahy ven. I obyvatelé České Skalice, která ležela blízko německých hranic, si proto hledali bydlení u příbuzných dál od hranic. Ti co si u příbuzných zrovna nehledali svá útočiště, posílali jim aspoň své cenné věci, jelikož si mysleli, že tam budou v bezpečí. Když se pak ale i ti známý museli stěhovat, často se už se svými věcmi nesetkali.

Významným spolkem, který se svou činností zapojil do obrany vlasti byl místní Sokol. Svolal všechny muže do místní sokolovny, kde promluvil starosta Nývlt. Oznámil, že obdrží zbraně a budou bránit vlast. Kdo nesouhlasil, mohl vystoupit. Všichni byli připraveni jít do boje a bránit svou zem.

Přijetí Mnichovského diktátu mělo zásadní vliv na ekonomickou situaci v České Skalici.

Nezaměstnanost v době nejistoty a všudypřítomné nervozity stoupla. Zaměstnanci v továrnách byli informováni, aby si hledali jiné zaměstnání. Ministerstvo obchodu povolilo pracovat 26 hodin týdně pro nedostatek bavlny při zachování počtu zaměstnanců. Množství bavlny bylo stále menší a lidé, pracující v továrně, byli posílány úřadem práce do válečné výroby nebo zemědělství.

Státní svátek 28. října 1938 byl slaven bez nálady, spíše v hrůze a neklidu. Prezident Beneš se 5. října 1938 vzdal svého prezidentského úřadu a odjel do Anglie. Některé noviny (Stříbrného „Pondělní list“) prezidenta za to kritizovaly. Novým prezidentem se stal dr. Emil Hácha a předsedou vlády agrárník Beran.

Městská rada i v této nelehké době stále plnila svou funkci a musela řešit i záležitosti běžného života, usilovala např. o to, aby město zůstalo sídlem okresního soudu, aby byl do města přiřazen vojenský útvar a aby byla přeřazena z Trutnova do Skalice škola pro ženská povolání.

Pan Ladislav Bartoň- Dobenín daroval u příležitosti svých 80. narozenin městu 10 000 K pro chudé. V listopadu byl podán návrh na zřízení mateřské

školy. Pan R. Kolařík podal návrh, který byl schválen, aby v čele zasedací síni byl vyvěšen místo obrazu prezidenta republiky státní znak.

V roce 1938 došlo ke schválení vydláždění ulice Boženy Němcové a k vydláždění severní strany náměstí.

Obecní zastupitelstvo informovalo obyvatele, kteří byli povinni si podél svých obydlí zřídit chodník. V České Skalici bylo rozšířeno veřejné osvětlení. K tomuto účelu byly použity celoroční žárovky. Jednalo se o ulice Zelená, Bartoňova kolonie, konec ulice Riegrova, ulice B. Němcové a ulice Jiráskova.

4. 1939- 1941

Rok 1939 je rokem vypuknutí druhé světové války. Co se dělo a jak to přímo ovlivnilo Českou Skalici, když začala válka, popisuje následující podkapitola. Byl to rok mnoho událostí, zákazů, nařízení a hlavně změn pro město. Důležitým mezníkem pro Československo bylo vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939. Začátek září ovlivnil celou Evropu.

Počátkem ledna 1939 začalo se jednat o sloučení Malé Skalice s Českou Skalicí. Odedávna je řeka Úpa dělila na Malou a Velkou Skalici. Obec Malá Skalice se sloučením nesouhlasila. Dne 18. ledna místní rada Malé Skalice návrh na zamítla.

Od 2. ledna byla v provozu rodinná škola pro ženská povolání (z Trutnova) – tvořená 3 třídami, celkem 52 žákyň. Došlo také ke zřízení mateřské školky – bývalé spořitelna na náměstí.

Městu byl přidělen ministerstvem vnitra úředník ze zabraného území p. Koutka. Winternitz rozšířil výrobu a firma Reich po dlouhé době zahájila práci. Byla oznámena vyhláška o vymetání komínů a to 8x ročně.

V únoru 1939 se starosta města František Zeman zmínil, že ubylo členů zastupitelstva a to z důvodu rozpuštění komunistické strany.

Od března 1939 probíhala akce Gitter (Mříže), kdy došlo k hromadnému zatýkání antifašistů, komunistů. V České Skalici bylo zatčeno 7 lidí (Křenek Josef, Šváb Josef, Švábová Marie, Vokounová Růžena, Jareš Josef, Bouček Josef, Šolc František). Po zásahu českoskalického starosty Zemana byli po pěti dnech propuštěni. Jen Křenek a Šváb byli drženi 10 dní.

Dne 10. března 1939 byl vydán dokument oznamující sesazení legální slovenské vlády. V něm bylo napsáno, že v této zemi není klid a nepokoje neustále vzrůstají, proto německá vláda učiní opatření, které poskytnou potřebné záruky na uklidnění. Němci nepřicházejí jako nepřátelé, ale jako činitelé pořádku. Kdokoliv by se postavil na odpor, bude s ním jednáno jako s nepřítelem míru národů. Závěr dokumentu zní: V těchto zemích nemají v budoucnosti Češi potlačovat Němci nebo Slováky, ani Němci nebudou potlačovat Čechy a Slováky. Všem musí být umožněno, aby mohli žít v klidu

vedle sebe a společně pracovat k zajištění svého štěstí a blahobytu. Tento dokument vyšel v českém i německém znění.⁵

Den 15. března změnil a ovlivnil nejen město, ale i budoucnost celého národa. Došlo v vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava.

Dne 15. března 1939 byl dán rozkaz vyhlásit řeč ministerstva vnitra: *„Dnes 15. března 1939 o 6 hodině ranní obsadí říšskoněmecké vojsko všemi směry naše území, aby odzbrojilo naši armádu. Nesetká-li nikde s odporem, bude obsazení jenom přechodné a bude nám dána možnost autonomie za zaručené ochrany německé menšiny. Setká-li se však říšskoněmecké vojsko se sebemenším odporem, bude to mít v zápětí nekrutější následky.*

„Vyrozumíte ihned všechny orgány a úřady, aby říšsko-německému vojsku v nižádném případě nekladly odpor nebo překážky. Všem nařízením tohoto vojska vyhovte bez jakýchkoli výhrad a zdrhání. Působte v tom směru na obyvatelstvo, vyrozumíte starosty obcí a jiné vlivné osobnosti,...“⁶

Dne 15. března 1939 létaly po městě letáky s nápisem Konec Československa, které roznášeli Němci.

Českoskalický kronikář Jiří Samek vzpomíná na osudový den 15. března 1939: „Bylo to takové zvláštní ráno, ten 15. března 1939. Obloha byla zatažená, lehce proletoval sníh. Ráno jsem šel do školy, když mě zastavil Josef Tylš a řekl mi, jdi domů a řekni tátovi, že nás dnes začínají obsazovat Němci. V našem okrese, který se bezprostředně dotýkal bývalých říšsko-německých hranic, kde v té době bylo jen na hranicích částečně odzbrojené opevnění jsme příchod okupantů nesli všichni velmi těžce. Němci pochodovali městem a nesli nápis „Okna zavřete, neboť se střílí ostrými.“ Mnichovská zrada Anglie a Francie vyvrcholila, Hitler mohl slavit vítězství.“

Z deníku p.Letošníkové, jak ona viděla 15. března: „Pamatuji se jasně, jak Dr. Fr. Kocourek (zahynul za hitlerovské hrůzovlády v Osvětimi) nám před půlnocí 14. března oznamoval, že Hácha odjel do Berlína a německé vojsko překročilo u Ostravy naše hranice. Byly to tenkrát smutné chvíle – tenkrát i potom. Vojsko německé obsadilo všechna větší města, kradlo a vše odváželo se do Říše. Ve dne v noci netrhla se cesta auty naloženými stělivem, nábytkem, vším, co se dalo vzít. Zpívala se tenkrát píseň o „berouscích“ největších na

⁵ Šimáně, Jan: Je tady gestapo. Náchod 1946.

⁶ Šimáně, Jan: Je tady gestapo. Náchod 1946. Str. 23

světě. Co nemohli odvésti, to zničili. Zasáhli okamžitě do našeho života. Ustanovili svého protektora (Neurath), úřední řečí byla němčina, rozhlas hlásil dvojjazyčně, nejdříve německy. Politické strany byly rozpuštěny a zavedena jedna strana Národní souručenství.“

Dále paní Letošníková vzpomíná: „Kdo choval zvířata (koně, králíky, husy aj.) byla okamžitě zabavena. Ve Skalici se rádia musela odevzdat na poštu, aby se neposlouchali zprávy. Zprávy jinak sděloval městský rozhlas nebo četnická stanice. Místní ředitel dívčí školy p. Letošník odnesl rádio k příbuzným na Pustiny. Po cestě potkával mnoho vojáků, vyptávali se ho, kde jsou a co se děje. On jim oznámil, že Československo přijalo mnichovské podmínky. Rádio dovezl, zprovoznil a pak sem chodili lidé z vesnice poslouchat zprávy.“

Lidé opět začali nakupovat ve velkém – hlavně boty a šaty. Všeho rychle ubývalo, protože Němci skupovali, co mohli. Pro ně to bylo laciné, jelikož stanovili kurs naší koruny k marce 1:10. Bylo nařízeno přijímat marky a platit jimi.

I školství se velice změnilo. Do vyučování byla zavedena povinně němčina, později se vyučovali některé předměty německy. Učebnice se nepoužívaly. Nevhodné knihy byly z knihoven odstraněny. Každá zmínka o Masarykovi či Benešovi byla vymazána. Slavily se jmeniny a narozeniny Hitlera. Učitelé dostali oslavnou řeč, kterou museli dětem přečíst. Když učitel pronesl nebo učil děti, kde kritizoval režim či Hitlera, hrozilo učiteli vězení nebo koncentrační tábor.

V pátek 17. března 1939 Vůdce A. Hitler podepsal výnos o Protektorátu Čechy a Morava. „Po tisíc let náležely k životnímu prostoru německého národa česko-moravské země. Násilí a nerozum vytrhly je svévolně z jejich starého historického okolí a posléze jejich zapojením do umělého útvaru Česko-Slovenska vytvořily ohnisko stálého neklidu....

Naplněn vážným přáním sloužiti opravdovým zájmům národů, obývajících v tomto životním prostoru, zajistiti národní svébytnost německého a českého národa, prospěti míru a sociálnímu blahu všech, nařizují tudíž jménem Německé říše jako základnu pro budoucí soužití obyvatelů těchto oblastí toto: Článek 1 Části bývalé Česko-Slovenské republiky, obsazené

v březnu 1939 německými oddíly, náleží napříště k území Velkoněmecké říše a vstupují jako Protektorát Čechy a Morava pod její ochranu...“⁷

Židé nemohli vykonávat povolání advokáta. Ve veřejném zájmu pokud jsou advokáti nearijského původu měli svou činnosti pozastavit. Denní tisk informoval i o nařízení pražského policejního ředitelství, kdy v Praze musejí hostince, restaurace a kavárny zavřít obchod v 21 hodin.

Tržní zpravodajství oznámilo i cenu výrobků v obcích. Pro Českou Skalici platilo: máslo 20 K, tvaroh 3 K, vejce 0,45 K, krávy 3-5 K, jalovice 4-5 K. Pro srovnání s Hradcem Králové: máslo 18-19 K, vejce 0,45-0,50 K, krávy 6-8 K, jalovice 9-11 K.⁸

V roce 1939 přestala vyrábět malá tkalcovna Josef L. Bubeníčka. Výrobu již nikdy nezahájila. Další tkalcovna Josefa Myšáka ukončila také svůj provoz. Budovu koupil Jaroslav Vik a vytvořil firmu na zpracování kožešiny.

Od 26. března 1939 se začalo v Praze jezdit vpravo. Po ulicích chodili skauti a v rukách měli cedule, kde na tuto změnu upozorňovali. Napsáno to bylo i na tramvajích. Německá okupace tuto změnu nezavedla, jen ji urychlila. Vláda o jízdě vpravo jednala v listopadu 1938 a chtěla ji zavést od 1. května 1939. V některých městech Čech a Moravy se takto jezdilo již od 17. března. Mnoho práce měli pracovníci elektrických drah, nynější Dopravní podnik, protože museli měnit dveře u autobusů a tramvají, aby lidé nevystupovali do silnice. Zvyknout si na to museli všichni. To byla velká změna prvních dnů Protektorátu Čechy a Morava. V Náchodě se jezdilo vpravo od 28. března.

V nadcházejících měsících se obyvatelé České Skalice museli přizpůsobit mnoha novým nařízením. Ihned po příchodu vojsk byl zákaz vycházení od 21 hodin do 6 hodin ranních.

Dne 20. března byl vyhlášen rozkaz odevzdat všechny zbraně mimo loveckých. Na konci března se konala slavností vzkříšení, které se zúčastnilo mnoho obyvatel České Skalice.

V dubnu byla přijata rezignace starosty města Františka Zemana, Ing. Eduard Winternitz se vzdal funkcí v obecních sborech, městské rady, obecním zastupitelstvu a v obecní finanční komisi.

⁷ Lidové noviny, 17.březen 1939 č.. 65

⁸ Kronika Malé Skalice

Dne 11. dubna byli na starostu, I. a II. náměstka zvoleni: na starostu Jindřich Řezníček, na I. náměstka Rudolf Kolařík, II. náměstka Josef Hamza. Po odevzdání hlasovacích lístků, byly sečteny hlasy a zvoleni členové výše uvedení. Nový starosta města podal ke konci zápisu zprávu o zániku všech politických stran a vyzývá všechny muže od 21 let, aby vstoupili do Národního souručenství kvůli práci pro stát. Všem mužům byly dodány přihlášky.

Den oslav 50. narozenin Adolfa Hitlera (20. dubna) byl dnem státního svátku, továrny nepracovaly. Na obecních úřadech musel být vyvěšen prapor s hákovým křížem a státní vlajka. Ve dnech od 23. dubna do 1. května byl prováděn nábor do Národního souručenství. Opět musely být vyvěšeny vlajky. Den poté bylo vydáno nařízení o vedení správného středoevropského času na veřejných hodinách.

Dne 29. dubna byly zakázány každoroční oslavy pálení čarodějnic. Všemožná nařízení byla na denním pořádku. Od 30. dubna byl zaveden celonedělní klid v obchodech a živnostech, zákaz prodeje pro celou Českou Skalici i venkov. Výjimku měla mlékárna a řezník, kteří měli otevřeno od 7 do 9 hodin ranních.

Na začátku května se v maloskalickém kostele provedla stavba nových varhan.

Dne 9. května byly umístěny nové orientační tabule - u státních hranic Klein Skalitz – Malá Skalice a u železničního mostu Böhm-Skalitz – Česká Skalice.

V květnu byl proveden nábor do jediného legálního politického uskupení, Národního souručenství – v České Skalici se přihlásilo 1015 mužů starších 21 let a 5 mužů odmítlo přijetí. Došlo ke stanovení osazenstva Národního souručenství – vedoucím byl zvolen Ladislav Jandera, další členové Karel Kopecký, Jindřich Ferbas, Josef Valášek, Jan Rudolf, Otto Štěpánek, Václav Štěpán, Jan Krtička, Antonín Kaválek, Josef Řezníček. Tento výbor v červnu již vydával provolání, aby byl proveden úklid ve městě, že by obec se měla stát letoviskem.

Stejný měsíc byla podána zpráva, ve které byl zmíněn nedostatek bytů ve městě. Zřízení Protektorátu, byť bylo pro republiku katastrofou, přineslo paradoxně snížení nezaměstnanosti a průmysl byl v té době plně obsazen.

V květnu byla napsána zpráva o nutnosti provést návrh na novou obecní školu pro chlapce i dívky.

V červenci bylo podáno 32 návrhů na budovu školy – nejlepší návrh arch. Šrámek a Vichr z Prahy. Obecní zastupitelstvo rozhodlo o postavení činžovního domu pro uprchlíky na Žižkově kopci. Josef Jiránek nabídl postavit dům za 159 451 K. Rada starších církve československé zažádalo obec o odprodej pozemku ke stavbě chrámu.

Válka se blížila. Dne 20. srpna přijela okolo 20. hodiny na most hlídka německých vojáků. Od té doby neustále projížděla Českou Skalici německá vozidla směrem do Náchoda. 27. srpna se slavilo v Malé Skalici posvícení. Noviny již hlásily velké napětí v Evropě. Lidé zkupovali veškeré potraviny a věci.

Dne 4. září přišli do České Skalice němečtí vojáci a ubytovali se v mateřské školce. Prováděli hlídky na železničním mostě. Zde byl i zákaz zdržovat se na něm.

První dny druhé světové války byly těžké hlavně pro Židy v České Skalici. Němci jim zkonfiskovali majetek. Jednalo se o rodiny Bondyova a Reichova. Členové rodin byli posláni do koncentračních táborů. Rodina Winternitzova byla ze smíšeného manželství, proto nemuseli do koncentračního tábora, ale majetek jim byl zabrán. Jejich a Reichovu továrnu získal sudetský Němec Franz Kuhn a Bondyovu Eduard Schreiber.

Na začátku války zatkli Němci několik lidí v Protektorátu – tzv. rukojmí. Z okresu mělo být zatčeno 150 osob – mezi nimi bývalý českoskalický starosta František Zeman, který byl zatčen 2. září 1939.

Od 19. září se začala vybírat válečná přírážka ke kuřivu, pivu a jiných lihovin. Od 20. září byly vydány vyhlášky zavedení lístků na mýdlo a benzín. Židovské podniky a továrny musely být od toho dne označeny jako židovské. Začalo omezování výroby v továrnách.

Od 19. září se změnila i orientační tabule. Museli mít bílý podklad a černé písmo. Název obce byl německo-česky. Název obecního úřadu byl Gemeindeamt. To samé platilo i pro názvy ulic. Byli překládány do němčiny.

V měsíci září 1939 byla dokončena úprava Riegrovy ulice. Stavba činžovního domu velice pokročila. Karel Řehák a spol. navrhl úpravu koupaliště, nejprve ale muselo být vytvořeno družstvo.

Zastupitelstvo upozornilo na zákaz používání státní vlajky a symbolů. Podle vládního nařízení z 19. září 1939 se směly vyvěšovat vlajky protektorátní a to ve třech vodorovných pružích – bílá, červená, modrá (viz příloha č. 1). Byl vydán nový protektorátní znak. Malý státní znak měl červený podklad, na kterém byl stříbrný dvouocasý lev ve skoku, vpravo hledící, ústa rozžhavená s jazykem vyplazeným, čelenkou a zbrojí, vše stříbrné barvy. Na velkém státním znaku byl vyobrazen tento lev v horní levé a dolní pravé části, naopak v pravé horní a levé dolní části se nacházela šrafovaná orlice – symbol pro Moravu.

Ve městě byla možnost nahlásit rodiny, které potřebují pomoc. Jednalo se o potravinovou pomoc pro chudé v zimním období.

Dne 18. září 1939 vydal Státní policejní úřad v Náchodě nařízení říšského protektora o zrušení legionářských předpisů. Zrušil legionářům všechna přednostní práva a výhody. Účinnosti pozbyly všechny předpisy o stejnokrojích, odznacích a vyznamenáních. Jejich nošení je od 30. srpna nepřípustná. Pod tímto vším byl podepsán policejní správce dr. Chudoba.

Oslavy vzniku republiky se nekonaly. V listopadu byl vyhlášen dozor nad továrnami patřící Židům. Neznámá osoba pod Vinicí vyvěsila československou trikoloru, která musela být ihned sundána. Ten den bylo také nařízeno nenosit čapky – masarykovky a oslavit tento den.

Den 18. listopad v 19 hodin v rozhlase dnem uzavření vysokých škol v Praze.⁹

Od listopadu byly vydávány lístky na potraviny v množství stanoveném vládou. Orientační tabulky v ulicích a na úřadech se změnily v tabulky dvoujazyčné, kde přednost měl německý jazyk.

Okresní úřad ze dne 18. prosince vydal usnesení vlády, aby obce, které udělily bývalému prezidentovi Benešovi čestné občanství, zastupitelstvo České Skalice usnesením ihned udělení čestného občanství zrušilo.

⁹ **Mezinárodní den studentstva**, někdy též *Světový den studentstva*, je připomínkou tragických událostí, k nimž došlo v období od 28. října do 17. listopadu 1939 v tehdejším Protektorátu Čechy a Morava. Vše začalo násilným potlačením poklidné demonstrace u příležitosti 21. výročí vzniku Československa 28. října 1939 v Praze. Při této demonstraci byl smrtelně zraněn Jan Opletal – student medicíny Karlovy univerzity. Opletalův pohřeb se změnil v demonstraci a protesty proti okupaci německých vojsk. Následkem toho bylo rozhodnutí o uzavření českých vysokých škol na dobu 3 let. Zdroj:http://cs.wikipedia.org/wiki/Mezin%C3%A1rodn%C3%AD_den_studentstva

Městská rada navrhla, aby se ulice 28. října přejmenovala na ulici Barákovu, a ulice Legionářská na ulici Moravskou. Tento návrh byl schválen, poznámka zapisovatele obsahovala skutečnost, že ani jeden ze zastupitelů nehlasoval proti.

Za Protektorátu samozřejmě probíhala cenzura tisku. Časopisy musely psát politické a vojenské články, které byly dodávány z Prahy. V Náchodě vycházelo za dobu okupace 5 týdeníků – Lidové proudy, Podkrkonošské rozhledy, Náchodský kraj (Nové směry), U nás a Náchodské listy. Úřady politické i policejní dostaly za úkol podle seznamu ministerstva osvěty zabavit ve veřejných knihovnách „závadné“ knihy. Tyto knihy byly rozděleny do kategorií buďto zakázané, nebo nežádoucí. Seznamy autorů byly vypsané na 225 stranách – mezi nejznámějšími „závadnými“ autory byli bratři Čapkové, František Halas, Josef Hora, Josef Lada, Majerová Marie, Nejedlý Zdeněk, Vítězslav Nezval, Olbracht Ivan, Jaroslav Seifert atd.¹⁰

Ve stejné chvíli, kdy vznikl Protektorát, začaly se formovat různé odbojové skupiny na odpor vůči nepříteli. Jejich hlavním cílem bylo osvobodit náš stát od okupace Němců a jejich vlivu.

„Československý protinacistický odboj, nazýván též **2. odboj**, bezprostředně zformovaný v roce 1939 se dělí do dvou hlavních proudů: 1. „**domácí**“ (působící na území Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského státu před jeho osvobozením Spojenci) a 2. „**zahraniční**“ (působící v zahraničí). Domácí odboj se dělí na „**komunistický**“ (vznikl až v roce 1941) a „**demokratický**“ (PVVZ (Petiční výbor Věrní zůstaneme), ON (Obrana národa), OSVO (Obec sokolská v odboji) a nakonec ÚVOD (Ústřední výbor odboje domácího)). Zahraniční odboj pak je rozdělen teritoriálně na „**východní**“ (1. československý armádní sbor, 1. československá smíšená letecká divize v SSSR) a „**západní**“ (československé vojenské pozemní jednotky na Západě, československé perutě v RAF), podle armády, v jejíž řadách dotyční bojovali.“¹¹

¹⁰ Šimáně, Jan: Je tady gestapo. Náchod 1946. Str. 36-37.

¹¹Zdroj:http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Ceskoslovensk%C3%BD_protinacistick%C3%BD_odboj

I Česká Skalice má rodáky, kteří během druhé světové války působili v odboji v zahraničí. Podle publikace Sádlo, Václav: Odboj občanů okresu Náchod v zahraničních pozemních jednotkách (1936-1945. vydalo v r. 2000 Okresní muzeum v Náchodě, připravilo nakladatelství Albis international Kristiny Kaiserové v Ústí nad Labem) se jedná o tyto muže: Bondy Bedřich, Čáslavka Alois, Hronovský Jiří, Kordina Zdeněk a Pavel Jiří.

Bedřich Bondy¹² v roce 1941 vstoupil do RAF¹³ a byl povýšen na svobodníka, dále na rotného (1944). Na konci roku 1944 se dostal k personálnímu oddělení Inspektorátu čs. letectva v Londýně, kde působil jako písař.

Po skončení druhé světové války byl z RAF propuštěn a v listopadu 1945 se vrátil do rodné země. Podle výpovědi své sestry se k němu skaličtí obyvatelé zachovali špatně, majetek jeho rodiny znárodnili, a tak se Bedřich Bondy vrátil zpět do Anglie, kde mu bylo uznáno občanství. V Austrálii si založil přádelnu, odtud poté odešel do Kanady, kde zemřel.

Dalším hrdinou byl Alois Čáslavka¹⁴. Během druhé světové války byl zpravodajským důstojníkem II. odboru Ministerstva národní obrany a také vojenským atašé ve Švédsku. Patřil ke zpravodajskému oddělení hlavního

¹²Bedřich Bondy se stal písařem Inspektorátu čs. letectva v Londýně. Narodil se 16. listopadu 1908 v Malé Skalici a zemřel 3. prosince 1994 v Torontu, v Kanadě. Byl prokuristou (zmocněnec podnikatele k zastoupení ve všech obchodních a právních jednotkách¹²) firmy Jakub Bondy, která se zabývala tkaním a spřádání látek v České Skalici. Otec ho poslal na studie do Anglie, obor si vybral chemii a přádelnictví. V Anglii se Bondy také oženil. Když se chtěl vrátit zpět do Československa, Hitler se již chystal vytvořit protektorát. Odešel zpět do Anglie a přijali ho k Náhradnímu tělesu čs. armády v Leamingtonu jako vojína.

¹³Royal Air Force – britské vojenské letectvo. Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki/RAF>

¹⁴Narodil se 9. září 1899 v České Skalici a zemřel 26. května 1963 v Trenčianských Teplicích. Do školy chodil v České Skalici (5 let do obecné, 4 roky do měšťanské školy), ale jelikož rodiče žili v těžkých sociálních poměrech, šel ve svých 15 letech do práce. Pracoval jako textilní dělník u firmy Ladislava Bartoně v České Skalici. V roce 1917 odešel do rakousko-uherské armády, byl u polního dělostřeleckého pluku 29 v Hradci Králové. Bojoval na italské a ruské frontě. Po válce a po říjnu 1918, kdy se vrátil zpět do Skalice, nebyla zde pro něho práce, a tak šel opět studovat dvouletou obchodní gremiální školu do Prahy. Když tuto školu dokončil, byla právě založena Vojenská akademie v Hranicích. Na akademii vstoupil na výzvu Ministerstva národní obrany. Poté se z něho stal poručík. Jeho kariéra se dále rozvíjela, až do hodnosti důstojníka.

štábu československé armády. Včele této skupiny je plukovník František Moravec. Alois Čáslavka byl zařazen do obranné sekce a poté do skupiny pro odposlouchávání. I přes zákaz v této činnosti pokračovali po mnichovské zradě. Když v březnu 1939 odjel plukovník Moravec do Velké Británie, byl Čáslavka pověřen organizací zpravodajství a také s ostatními založili první odbojovou skupinu hlavního štábu. V této době byly právě rodiny zpravodajských důstojníků v nebezpečí. Čáslavka znal pohraniční a převedl svoji rodinu přes Těšínsko do Dánska, poté do Velké Británie. V Londýně byl Čáslavka přidělen do československé zpravodajské skupině. Zatím nebylo navázáno radiové spojení s Prahou. Edvard Beneš vydal rozhodnutí o účasti československého odboje na povstání proti Německu. Bylo nutné tuto zprávu sdělit Praze. Byla určena trasa Londýn – Stockholm- Praha. První část této trasy byla určena Aloisu Čáslavkovi.

Od roku 1940 byl členem šifrové skupiny, který byla ve spojení se zahraniční sítí.

Jiří Hronovský¹⁵ byl příslušník vládního vojska, partyzánské skupiny v Itálii, čs. Vojenské jednotky ve Velké Británii a Francii.

Aby se vyhnul nuceným pracem v Německu již za Protektorátu, pracoval jako zahradník u protektorátního ministra, později u předsedy vlády Richarda Bienerta. Poté vstoupil do vládního vojska, byl u 6. praporu v Hradci Králové. V zahraničí měli za úkol střežit silnice, mosty a železnice.

Zdeněk Kordina¹⁶ byl příslušník čs. Vojenské jednotky ve Francii a Velké Británii, člen Čs. Vojenské mise v Itálii.

¹⁵ Narodil se 2. září 1921 v Ratibořicích u České Skalice a zemřel 11. července 1989 v Náchodě. Hronovský navštěvoval obecnou i měšťanskou školu v České Skalici a byl vyučen u vrchního zámeckého zahradníka Bedřicha Mertlíka st.

¹⁶ Narodil se 8. října 1913 v České Skalici a zemřel 11. ledna 1997 ve Washingtonu. Pocházel z lékařské rodiny. Zdeněk Kordina nemá mnoho vzpomínek na Českou Skalici, protože po vypuknutí první světové války se museli přestěhovat do Pardubic. Často během studií jezdil na prázdniny do rodné Skalice. Zdeněk Kordina navštěvoval gymnázium v Pardubicích, složil státní zkoušky z francouzštiny a uměl plynule italsky. Po maturitě byl přiřazen k 8. dragounskému pluku v Dašicích u Pardubic. Byl zde vojínem a po měsíci byl poslán do školy pro důstojníky jezdecky v záloze. V roce 1935 ukončil vojenskou akademii v Hranicích. Stal

Když byla v září 1938 vyhlášena všeobecná mobilizace, stal se zpravodajským důstojníkem. Po březnu 1939 navázal styky s odbojovou organizací Obrana národa. Odjel na polské lodi do Francie do cizinecké legie. Působil zde jako překladatel a šifrant. Při napadení Francie Němci měl Zdeněk Kordina na starost čs. vysílačku, pomocí které byli ve spojení s Londýnem a Prahou. Koncem června 1940 odjel do Velké Británie a od té doby už nepracoval ve zpravodajské službě.

Jiří Pavel¹⁷ byl příslušníkem čs. vojenské jednotky ve Francii a Velké Británii.

Dne 20. listopadu 1939 se rozhodl pro vojenskou kariéru. Nikdo z rodiny o tomto jeho plánu nevěděl jen sestra Lenka. Potřeboval se dostat přes Slovensko do Maďarska a odtud do Francie k legii. Ve Francii se dostal ke smíšenému předzvědnému oddílu. Absolvoval zde také poddůstojnickou školu. Když Němci zaútočili na Francii, museli se dostat do Velké Británie. Jiří Pavel sloužil jako brigádník v kulometné rotě, řidič auta. V roce 1941 odešel do speciálních jednotek určených pro boj v týlu nepřítel.

Jedna z největších odbojových organizací ve Východních Čechách proběhla v místech zvaných Končiny– Bohdašín, je oblast nedaleko České Skalice. Této akce se zúčastnilo mnoho skalických obyvatel. Hlavním zdrojem byla publikace Metelka Jaroslav : Krvavý protektor. Náchod 1971. Více viz. kap. 5.

V červnu 1939 bylo vytvořeno gestapo v Hradci Králové¹⁸. Do vedení byl dosazen SS obersturmführer Albert Hardtke. V době heydrichiády u nás získal hodnost kriminálního rady a také hodnost SS hauptsturmführera. Zástupcem Hadrkeho byl Ludvik Schröder, který se staral o personální

se poručíkem jezdeckva, poté získal funkci velitele čety u 2., 4. a 1. eskadrony v Praze a Terezíně.

¹⁷ Narodil se 27. dubna 1922 v Zájedě u České Skalice. V České Skalici navštěvoval obecnou a měšťanskou školu, dále složil přijímací zkoušky na Státní průmyslové škole v Pardubicích, ale pro nadbytek uchazečů nebyl přijat. V Broumově docházel na němčinu. Jeden rok věnoval obchodnímu kurzu a další dva chemické škole ve Dvoře Králové nad Labem.

¹⁸ Vznik a vývoj gestapa v HK více: Lucie Jarkovská – Odplata, či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945 – 1948 na Královéhradecku.

záležitosti a také o udávání na německé obyvatelstvo. Druhý zástupce se jmenoval Friedrich Grazikowski a měl na starost Židy a jejich majetek.

Královehradecké gestapo mělo dvě oddělení. První oddělení se zabývalo vnitřně politickými záležitostmi – odbojovou činností a ilegálními organizacemi. Včele stál Friedrich Schäffer a Walter Miller. Druhé oddělení dávalo pozor na zbrojní závody, spolupracovníky gestapa (donašeče) a jiné špionáže. Oddělení vedl Wilhelm Siewert.

Jednou ze zásadních otázek v životě v Protektorátu byla otázka židovského obyvatelstva.

S pronásledováním Židů přišli Nacisté ihned po uchopení moci, kdy byli Židé označováni jako viníci světové hospodářské krize. Hitlerova strana NSDAP¹⁹ měla ve svém programu implicitně obsaženou rasovou nenávisť. V roce 1935 byly vydány Norimberské zákony²⁰. Občanem říše se mohl stát jedině příslušník německé krve a jen ti mohli mezi sebou uzavírat manželství. Ostatní státní příslušníci (Židé a míšenci) měli vše zakázáno např. návštěvy divadel, kin, restaurací, používání dopravních prostředků, nakupování v obchodech atd. Nejprve začali Židy izolovat ze společnosti a později vytvářet podmínky pro jejich likvidaci. Od roku 1941 museli Židé na území Protektorátu nosit žlutou tzv. Davidovu hvězdu.

Z tohoto období je také vzpomínka Vilmy Winternitzové (místní rodačky), které vzpomíná na Českou Skalici po odchodu Židů do koncentračních táborů:

„Já i moje sestra jsme byly bez vyznání. Chodila jsem dál normálně do školy v České Skalici vlastně jen díky tehdejšímu řediteli školy Ladislavu Letošníkovi, který mě omylem považoval na míšence 2. stupně – a to jsem nebyla! Tuto chybu neopravil, a tak jsem vlastně díky jeho statečnosti pokračovala ve školní docházce. Nedovedu si představit, co by se stalo, kdyby Němci na tohle přišli! Sestra Hana chtěla po ukončení měšťanské školy pokračovat ve studiu na gymnáziu v Náchodě, ale to už nešlo. Učila se doma sama, připravovala se na zkoušku a po válce nastoupila do sexty.

¹⁹ Nacionálně socialistická německá dělnická strana, založená v roce 1920

²⁰ Dva rasové zákony – o říšském občanství a na ochranu německé krve a německé cti – zdroj: Kolektiv autorů: Český antifašismus a odboj. Naše vojsko. Praha 1988. Str. 264.

To stěhování bylo horší pro rodiče než pro nás děti. S Evou a Věrou (Reichovy) jsme se brzy skamarádily, společně si hrály v létě na jejich dvoře na schovávanou, na pikovanou, závodily jsme v běhu. Ráda vzpomínám na hospodyně Fanyňku, která na nás byla moc hodná. Ráda vzpomínám i na malou Evičku – Fifku, Fifinku.

U Reichů jsme po jejich odchodu do transportu ještě bydleli v zimě, ale neměli jsme čím topit. Ráno jsme měli na peřině u pusy jíní, ve dne jsme se ohřívali u otevřené elektrické trouby u sporáku. Sklep s uhlím byl zapečetěn, nesměli jsme tam. Ale když tam byl Toman, který byl vlastně správcem arizátora Kuhna, podívat, prohlásil, že ten sklep byl plný koksu, který jsme protopili a když tam ten koks do rána nebude, okamžitě nás seberou a odvezou do koncentráku. Díky panu Doubkovi a Karlu Řehákovi, obchodníkovi s uhlím a koksem, tam ten koks do rána navezen byl a navíc zadarmo – my jsme peníze neměli. Tak nám pomohli, že jsme mohli zůstat doma. Hrozné bylo, když jsme chodili kolem dveří bytu Reichových, zapečetěných širokou hnědou lepenkou. To už udělal Franz Kuhn. My jsme se pak museli přestěhovat k Aničce Svatoňové.²¹

V lednu 1940 bylo oznámeno, že v případě uvolnění místa v zastupitelstvu nenastoupí náhradník, ale musel zastupitele schválit Oberhandrata. Volbu starosty potvrzoval říšský protektor.

Na schůzi byla podána informace, že 18. a 19. ledna 1940 bylo provedeno zemským úřadem řízení o projektu výstavby nádrže Rozkoš. Na jaro bylo naplánováno vodoprávní řízení. Pozemky zemědělců, které stály v oblasti, by byly vykoupěny obcí nebo nahrazeny jině.

V květnu 1940 byl dán zákaz tanečních zábav.

Na zasedání v červenci se jednalo o obsazení místa I. náměstka za odstoupivšího Rudolfa Kolaříka. Na toto místo byl navržen II. náměstek Josef Hamza.

V červenci byl tak zvolen I. náměstkem Josef Hamza a II. náměstkem Josef Vrzák.

²¹ Vlčková, Věra: Doufám, dokud dýchám. Náchod 2006. S. 119.

Dne 3. července 1940 se textilní komplex Českoskalická přádelna bavlny, mechanická tkalcovna, barvírna a tiskárna, spol. s.r.o. Ladislav Bartoň v České Skalici přejmenoval na Ladislav Bartoň s.r.o. v České Skalici

Zpráva z 3. září 1940 informuje o daru 500 000 Kč městu od Cyrila a Josefa Bartoň- Dobenínové k uctění památky bratra Ladislava Bartoně. Peněžní dar poskytli na výstavbu humanitních ústavů. Při jednání s p. starostou se Cyril Bartoň vyjádřil, že rozhodnutí ponechá na něm. Městská rada rozhodla věnovat z toho 100 000Kč na stavbu domu sociálního a zdravotního střediska. Zbytek peněz se ponechal na výstavbu obecních škola a vydláždění ulice Komenského, Tyršovy a Barákovy.

Dům se sociální a zdravotní službou by měl obsahovat jesle, poradnu pro děti a matky, úřadovnu okresní péče o mládež, poradnu pro nemocné tuberkulózou a mateřskou školu. Se stavbou se mělo začít, jakmile bude dáno povolení.

Starosta obce upozorňoval v zápise občany na nutnost plnění svých povinností. Byli povinni zdobit své byty protektorátními vlajkami, jakmile ministerstvo vnitra k tomu vyzvalo. Podal také zprávu o povinnosti odstranit z budov názvy, desky, z ulic pomníky připomínající bývalé státoprávní poměry nebo připomínající legionáře. Z budovy radnice byla odstraněna deska čestným občanům města, z chlapecké školy deska legionáře Procházky a u pomníku padlých ve válce byly sundány všechny nápisy. Veškeré nápisy s označením ČSR musely být odstraněny – jednalo se i o razítka, plakáty, skříně, pečeti apod. Starosta připomněl další nařízení o odevzdání spouštěcích a osvětlovacích baterií u motorových vozidel, která nejsou v provozu. Měly být odevzdány do 29. června t. r. u okresního úřadu. Činžovní dům pro uprchlíky byl již postaven, dnem schůze se již nájemníci stěhovali. V bytech mohli bydlet jen uprchlíci ze Sudet či Slovenska. O nájemném nebylo v té době ještě rozhodnuto, byl dán pouze strop nájemného ve výši 1800 K za rok.

Na jednání obecního zastupitelstva v září 1940 došlo k souhlasu na výstavbu obecních škol. Materiál již byl zakoupen, ale místní školní rada ustoupila od stavby, jelikož náklady na stavbu byly pro radu vysoké. Materiál plánovalo zastupitelstvo využít na opravu silnic. Městská rada chtěla vystavět v Barákově ulici betonovou vozovku, finanční náklady si uhradila sama.

V ulici Komenského se dokončovala kanalizace ulice, ve které byla naplánována výstavba školy. Činžovní dům pro uprchlíky měl 9 bytů, které byly již zcela obsazeny za nájemné 1800 K. Zastupitelstvo informovalo o kulturním dění ve městě. Byla zde natáčena reportáž o České Skalici, která měla být vysílána v říjnu 1940 jako úvod k filmu Babička.

Zastupitelstvo souhlasilo s výstavbou domu, kde by byla sociální a zdravotní péče pro občany. Pozemek byl určen, jednalo se o vráceny pozemek státem u městského úřadu.

V říjnu 1940 jednalo zastupitelstvo o rozpočtu na příští rok. Zmínilo se o špatné finanční situaci města. V ulici Barákově byla již ukončena betonová úprava vozovky, dále vydlážděna ulice u pošty a byl dán souhlas od železničních drah na vydláždění prostranství na nádraží. Dlažba v Komenského ulici byla naplánována až na jaro 1941 po slehnutí kanalizačních výkopů, stejně tak i úprava náměstí.

Došlo k zákazu vytápění veřejných místností– hostinců, obchodů, škol a kanceláří. Dále byl uveden v praxi příkaz nočního zatemnění oken domů a bytů. Těžkou situaci řešil starosta města, kdy rozdělval 1 015 metrů obilí mezi místní zemědělce. V obci žilo mnoho malých zemědělců. Letošní rok byl na úrodu kvůli počasí nepříznivý.

Vrchní zemský rada v Hradci Králové naléhal, aby obec zakoupila soukromá jatka čp. 394 v České Skalici. Cena jatek byla stanovena na 200 000 K včetně přilehlých pozemků a vnitřního vybavení.

Povrchová voda z Kamence stékala do Zelené ulice a zůstávala v příkopě, kde hnily odpadky. Městská rada navrhla zastupitelstvu výstavbu stoky, která by vedla Zelenou ulicí k domu p. Rejholda, ulicí Rabínovy, Bartoňovy do řeky Úpy.

Na konci listopadu 1940 zastupitelstvo provedlo s odborníky prohlídku jatek. Shledalo, že byla potřeba udělat velké opravy, aby jatka mohla opět zahájit provoz (zlepšení elektrického vedení, vybudování WC a umýváren, rozšířit vedení vodovodu, zřídit chladírnu, upravit dvůr atd.).

Ve dnech od 5. do 9. prosince 1940 bylo zatčeno v České Skalici pět osob, které působili v ilegální komunistické činnosti – František Šolc- tovární dělník, Josef Bouček – tovární dělník, Josef Křenek – skladní dělnického

družstva, Antonín Domáň – invalida a Růžena Vokounová – tovární dělnice. Aktivitu, kterou konali, bylo tisknutí a rozšiřování letáků.

Nařízení Reichsprotektora ze dne 30. prosince 1940 snižovalo věkovou hranici zaměstnanců, kteří mohli odejít do důchodu - u mužů na 55 let a žen 50 let.

Od roku 1940 je psána kronika místní dívčí obecné a měšťanské školy. Z předchozích let nebyla kronika nalezena. Zde můžeme vidět, kolik dívek navštěvovalo školu, jaké předměty se učily, jak ovlivnila válka chod školy atd.

V letech 1940-1941 docházelo do obecné školy 152 žákyň (5 tříd) a měšťanské (3 ročníky – 1. a 2. po dvou třídách) 159 dívek. I zde se vyučovalo náboženství, které bylo různé – římskokatolické, řeckokatolické, bratrské, ale nikdo v tomto roce nebyl evidován židovského vyznání. Rok předtím dochodila 1. měšťanskou třídu Eva Reichová – Zelená, která byla Židovka. Ovšem docházka do školy v letech 1940-1941, stejně tak i v letech následujících, jí byla znemožněna. Učila se doma s kamarádkami, které jí pomáhaly s učením. Sestra Věra, která byla o 3 roky mladší, navštěvovala obecnou školu. Nikdo jiný podle vyprávění Evy Zelené nebyl z dětí v České Skalici židovského vyznání.

Do školní kroniky byla také zapisována statistika dětí podle zaměstnání rodičů – např. rodič jako dělník, živnostník, rolník, továrník atd. Další záznam byl veden např. počet dětí podle národnosti (občan Protektorátu Čechy a Morava, české národnosti, slovenské národnosti), kolik dětí mělo mít povinné vyučování v německém jazyce, kolik dětí bylo očkováno proti záškrtu či opakovalo ročník atd. Na každý následující rok byl zapsán celý pedagogický sbor.

Každý z učitelů měl svou aprobaci. Pozornost dávám učiteli Jaroslavu Faltovi, který se aktivně zapojil do odbojové činnosti a po svém zatčení zemřel v koncentračním táboře. Jaroslav Falta byl ve školním roce 1940-41 třídním učitelem I. A. školy měšťanské a vyučoval převážně přírodopis a matematiku (tenkrát počty).

Kronika zaznamenává také různé nemoci žákyň – např. katar oční, katar žaludku, nervový záchvat, angíny, spály, záněty okostnice, černý kašel, žloutenky atd.

Škola si tento školní rok zakoupila obraz vůdce a říšského kancléře A. Hitlera, dále protektorátního prezidenta E. Háchy, umělců F. Schillera, W. Goethe, Beethovena, Mozarta a sochu B. Němcové. Těmito obrazy a sochou byla vyzdobena měšťanská škola. Každoročně oslavovala škola nějaká významná výročí. Oslav, které byly každý rok pravidelné, se zúčastnily dívky školy při výročí vzniku Protektorátu a narozenin Vůdce. Ve škole docházelo k promítání filmů, které se převážně týkaly předmětů zeměpisu, dějepisu a pro zábavu se hrály grotesky. V místní sokolovně žáci shlédli film Babička.

Vyučovacím předmětem, který byl pro tento školní rok a následující roky zrušen, byla občanská výuka a od 13. listopadu 1940 byl zaveden další povinný předmět -německý jazyk pro obecné školy. Inspektoři měli dbát na výuku německého jazyka, dějepisu a přezkoumávat vyučovací postupy.

Ve složité sociální situaci byla většina dělníků v místních továrnách. Válka ovlivnila výrobu a tedy i mzdy.

Za okupace již nebyl vyplácen drahotní příspěvek. Od roku 1941 došlo ale ke zvýšení platu o 0,50 K na hodinu. I když se platy v továrnách v České Skalici zvyšovaly, mzdy klesaly, protože nebylo tolik práce. Dělníci už v letech 1940-41 neodpracovali více jak 48 hodin týdně. Došlo i ke zvýšení cen potravin.

Obvodní lékař Oldřich Vít napsal okresnímu úřadu v Náchodě stížnost, že firma Josef Holzbecher ve Zličí nedodržuje pracovní dobu a již 6 dělníků má zdravotní potíže. Zažádal, aby se pracovní doba dodržovala, aby se ve firmě více větralo, dělníci se nadýchali výpary barev a trpěli nevolností. Chtěl pro dělníky i přiměřenou mzdu za odvedenou práci.

Následující tabulka ukazuje zaměstnání dělníků ve zdejších továrnách, počet odpracovaných hodin a lišící se mzdu podle práce i roků.

Tabulka č. 1: Tabulka platů dělníků v českoskalických továrnách, mzda je uvedena za dvoutýdenní výplatní období v druhé polovině ledna:

	Počet dělníků	Počet hodin	Čistá mzda/ hodinová mzda
1938			
Mykací stroje	13	81	189,10/2,33
Kroužkové stroje	64	80	181,50/2,27
Zámečníci	7	80	308,72/3,86
Tkalci, tkadleny	161	96	246,20/2,56
Sukařky	16	105	228,62/2,18
1939			
Mykací stroje	13	96	269,43/2,81
Kroužkové stroje	64	96	316,20/3,30
Zámečníci	7	96	377,60/3,93
Tkalci, tkadleny	150	96	244,73/2,55
Sukařky	15	96	192,93/2,01
1940			
Mykací stroje	16	64	191,40/2,99
Kroužkové stroje	80	52	146,30/2,81
Zámečníci	7	52	170,86/3,28
Tkalci, tkadleny	139	52	190,57/3,66
Sukařky	15	52	153,06/2,93

Ve výše uvedené tabulce můžeme vidět, že se neustále mění veškeré hodnoty. Počet dělníků se postupně snižoval. Počet odpracovaných hodin byl každý rok jiný, stejně jako mzdy. Nejvyšší hodnoty mezd měli zámečníci.

V současné době firmy židovských rodin již neexistují. Názvy továren se však lidem vžily do paměti a používají se dodnes např. Reichova továrna, Bondyovy domky.

Začátek roku přinesl městu značné komplikace. Zpráva zastupitelstva obce z 6. ledna 1941 byla velmi krátká. Silné větry a mnoho sněhu způsobily zastavení provozu železnice a silnic. Proto bylo vyhlášeno, že muži od 18 do

60 let byli povinni k odklizení sněhu a prohazování vozovek. Pokud někdo nebyl schopen, musel zaplatit 30 K.

Do místní kasy mohla obec přispět finančními prostředky, jelikož od 23. ledna 1941 začala vybírat spotřební dávky z nápojů vyjma piva a mléka.

V únoru 1941 byl zastupiteli projednáván projekt postavení městského koupaliště, bazénu pro koupání dětí. K tomu bylo potřeba upravit pravý břeh řeky Úpy mezi pivovarským jezem až k lávce pro pěší u pivovaru.

Stále platila vyhláška okresního hejtmána, kde byly stanoveny vysoké tresty za nelegální obchodování s potravinami a nedodržováním stanovených cen.

Místní stavební práce začaly. Od března se pracovalo na stavbě kanalizace v Zelené ulici. Vydláždění Komenského ulice nebylo ještě možné, zatím došlo k rozšíření Podhradní ulice. Obec žádala městskou spořitelnu, aby si na vlastní náklady vydláždila ulici kolem své budovy.

Obecní lom na kámen byl pronajat na rok zvěrolékaři Josefovi Vikovi za poplatek 4,60 za každý kubický metr kamene.

Česká Skalice si pronajala od náhodského panství pozemek na pravém břehu Úpy u pivovarského jezu na zřízení koupaliště na dobu 30 let.

Městská rada rozhodla na schůzi v dubnu, že povolí Josefovi Bubeníčkovvi postavit tkalcovnu (dnešní výroba ekologických WC). Od Josefa Jiráňka byla přijata nabídka na přestavbu radnice za 52 000 K. Malé Skalici bylo povoleno připojit část Na Vinici do městské kanalizace.

V červnu bylo schváleno zakoupení sošky Boženy Němcové od společnosti Boženy Němcové v Praze za 290 K a sportovnímu klubu přislíbena pomoc se stavbou šaten u fotbalového hřiště.

Život českoskalických židů byl za Protektorátu velice složitý, což je vidět na příkladu místní rodačky Evy Reichové– Zelené, která byla nejstarší dcerou majitele textilní továrny v České Skalici.

Eva Reichová- Zelená²² ve vzpomínkové knize²³ líčí události v České Skalici, prožité dětství, různé zákazy, příkazy a příkoří se kterými se musela vyrovnávat kvůli svému židovskému původu. Dále odjezd celé její rodiny do koncentračního tábora, poválečný návrat a její další život v České Skalici až do dnešního dne. Já jsem však zaměřila hlavně na léta 1940-1945.

Přes zákaz vzdělávání ve škole se Eva učila s kamarádkami. A i to bylo později zakázáno. „, Postupně Němci omezovali naši osobní svobodu různými zákazy. Jeden zákaz šel za druhým. Mohli jsme vycházet, ale jen po katastrofě obce, to bylo až ke skalickému nádraží, ... a to jen do 20 hodin. Nesměli jsme chodit do lesa, do parku, nesměli jsme k řece, na koupaliště. Byly vymezeny prostory, kam jsme také nesměli, třeba k holiči, do kina, do divadla, do koncertů. ... Jinak jsme se nesměli stýkat s árijci. Při setkání na ulici jsme se s kolemjdoucími pozdravili, ale snažili jsme se vždycky předem rozhlédnout, kdo kde je.

Bez povolení německého úřadu jsme nesměli jet vlakem, museli jsme odevzdat lyžařskou výstroj. Nakupovat jsme mohli jen dopoledne od 10 do 11 hodin a to jenom v obchodě, kam byl židům vstup dovolen. Pak dopolední hodiny zrušili, mohli jsme nakupovat jenom odpoledne od tří do pěti. V trafice jsme si směli koupit známky na dopisy, ale ne už cigarety. ... Museli jsme odevzdat všechny dopravní prostředky, auta, motocykly, kola, rádia, gramofony, fotoaparáty – tatínek byl náruživý fotograf, měl doma ve sklepě zařízenou temnou komoru – odevzdat jsme museli psy, kočky, kanáry ... Platil

²² Eva Reichová se narodila 15. června 1928 v Trutnově. Své dětství prožila, jak sama uvádí velmi šťastně, v České Skalici. Zde chodila od roku 1934 do obecné školy (dnešní stará radnice), od roku 1939 do měšťanské dívčí školy (dnešní ZŠ na náměstí). Měšťanskou školu navštěvovala pouze jeden rok. Byla židovské původu a norimberské zákony zakazovaly židovským dětem docházet do školy.

Otec se jmenoval Bedřich Reich a matka Gertruda Reichová, roz. Reimannová. Matka vystudovala lyceum a později Filosofickou fakultu Karlovy univerzity. Státní zkoušku měla ze 3 jazyků, ale hlavním zaměstnáním byla péče o domácnost a děti. Eva měla o 3 roky mladší sestru Věru. Otec vlastnil továrnu na výrobu textilu. Po válce ji velkou oporou byla jejich hospodyně Fanyňka Kalousková. Celá rodina bydlela ve vlastní vile v Křenkově ulici.

²³ Vlčková, Věra: Doufám, dokud dýchám. Náchod 2006.

pro nás zákaz vstupu do hotelů a restaurací, postupně jsme měli zakázáno nakupovat různé zboží, neměli jsme nárok na šatenky a poukazy na průmyslové zboží, neměli jsme nárok na vepřové maso, ovoce, bonbony, textilní zboží, holicí mýdlo ...“²⁴

Eva Reichová velice ráda četla. Tatínek chtěl, aby po měšťanské škole studovala umělecko-průmyslovou školu. Ve škole se učila německy, ale po válce se zařekla a odmítala jazyk používat. Maminka dívky hodně vedle ke kultuře. Do Náchoda jezdily do divadla, do Jaroměře na balet, byly i v Národním divadle v Praze. Ve škole nemusela chodit na hodiny náboženství, to jezdily do Náchoda do synagogy. Přibližně rok byla v organizaci Junák, ale tento oddíl brzy Němci zakázali.

Příprava na transport byla složitá. Každý musel přemýšlet, co si vezme s sebou, protože celý kufr mohl mít jen 50 kg. Sháněly se lehké hliníkové přístroje, sušilo se ovoce, balil se cukr a ošacení, muselo se počítat se zimní i letní výbavou. Na registraci se muselo jet do Hradce Králové. Zde dostali rodiče do občanského průkazu písmeno J a odevzdával se seznam veškerého movitého i nemovitého majetku.

Sestřenice Evy Reichové-Zelené Věra Löwenbachová – Feldmanová²⁵ (narozená v České Skalici) si během války také vytrpěla své.

Před válkou se vdala a narodily se jim 2 děti – Jan a Eva. V roce 1938 chtěli s manželem emigrovat, ale to jim nebylo povoleno. V roce 1941 byl manžel zatčen gestapem při vyšetřování požáru skladu benzínu a petroleje firmy Welzel. Byl propuštěn, ale vrátil se ve špatném zdravotním stavu.

Dne 13. září 1941 byla Věra Löwenbachová s manželem a jejími rodiči poslána do internačního tábora ve Svatobořicích. Děti zůstaly doma u Reichových. Věřin bratr Bedřich Bondy emigroval a létal v Anglii, kde sloužil u RAF. Zásluhu na odchodu rodiny z města měl prý i Němec Schreiber, který byl továrníkem a chtěl jejich továrny.

²⁴ Vlčková, Věra: Doufám, dokud dýchám. Náchod 2006. Str. 31

²⁵ Věra Löwenbachová se narodila 25. srpna 1910 v Malé Skalici. Rodné příjmení měla Bondyová. Evin (Reichlová- Zelená) tatínek byl bratranec paní Věry. Věřin tatínek byl také průmyslník a vlastnil textilní továrny v Jaroměři a České Skalici. Věra navštěvovala obecnou i měšťanskou školu v České Skalici a poté šla studovat do zahraničí jazyky.

M. Winternitz a J. Gintz vlastnili v České Skalici tkalcovnu. Jelikož to byly firmy židovských majitelů, došlo během války k arizování těchto firem. Od roku 1941 byly tkalcovna Reich a tkalcovna Gintz a Winternitz vymazány z obchodního rejstříku. Tyto firmy převzal sudetský Němec Franz Kuhn a firma měla nový název: Německý textilní průmysl, Franz Kuhn v České Skalici. Tkalcovnu Gintz a Winternitz vlastnil Eduard Schreiber z Vrchlabí.

Od 1. září 1941 byl Ladislav Letošník jmenován ředitelem měšťanské dívčí školy za ředitelku Kuťákovou, která šla předčasně do penze. Vedoucí škol byli podrobena zkouškám z němčiny. Zkoušky byly tak náročné, že je neudělali ani ti, kteří uměli výborně německy. Mezi nimi byl i Letošník, kterému bylo za trest sráženo půl roku 40 % služného (pozn. autorky – peníze jim byly po osvobození vráceny, byly potřeba, dcera Běla byla nemocná).

Ředitel byl ve škole za vše odpovědný. Když se v rodině mluvilo o Hitlerovi a dítě ve škole jen opakovalo, co řekl například tatínek, byl za to potrestán ředitel.

Jídla bylo stále méně a ceny stoupaly. Autorka deníku p. Letošníková uvádí ceny – 1 kg másla 4 000, vejce 25 Kčs, husa 6 000, na šaty pánské 20 000 Kčs, 1l mléka 12-20 Kčs.

Nejen na Židy ale také na Sokol zaměřili se Němci. V roce 1941 byl zatčen župní vzdělavatel Jaroslav Hofman, ředitel měšťanské chlapecké školy. Byl odvezen do Terezína, později do Osvětimi. Zde i zahynul. Vůbec Obec sokolská v Podkrkonoší byla v odboji velice aktivní. Dne 12.4. 1941 byl Sokol zrušen a veškerý jeho majetek zabaven. Místní sokolovna u železniční stanice byla zavřena. Po nástupu Heydricha byl zaznamenán velký teror na Petiční výbor a Obranu národa. Obec sokolská si zachovala organizační samostatnost, a tak nebyla tolik postižena heydrichovskými činy.

Dne 27. září 1941 přijel do Prahy zastupující říšský protektor Heydrich. Druhý den jeho funkce vysílal rozhlas zprávu o vyhlášení civilního výjimečného stavu. Narušení pořádku, bezpečnosti a klidu hrozilo potrestáním. Od 1. října probíhala v Protektorátu nová registrace Židů. V Protektorátu žilo přes 88 tisíc Židů. Heydrich začal okamžitě jednat. První židovský transport byl již 15. října 1941 do Lodže.

Tato kapitola popisuje události, které se staly na začátku války a končí příchodem říšského protektora do Prahy. Situace v České Skalici v období tzv. heydrichiády je náplní následující kapitoly.

5. 1941 – 1944

Tato kapitola bude sledovat dění ve města od příchodu Heydricha do podzimu roku 1944. Zaměřila jsem se na hospodářský vývoj, školství a také na kulturní život ve městě.

V říjnu 1941 se městská rada ve svém zápise zmiňuje o tom, že veškeré své schůze a schůze obecního zastupitelstva musí být napříště hlášeny úřadu Oberlandrata.

O získání Reichovy továrny byl dochován výpis ze soudního spisu: „Trhovou smlouvou ze dne 13. listopadu 1941 byly všechny nemovitosti firmy Karel Reich prodány za částku 1 040 000 K Franzi Kuhnovi, Němci, a to včetně firmy Karel Reich, textilní podnik v České Skalici, přičemž Kuhnovi připadla veškerá aktiva a prodávajícím zůstala k placení všechna pasiva firmy, zejména nedoplatky daní, náklady komisařské správy a podobně, které měly být z tržeb smlouvy zaplacený. ... byla tato smlouva vynucena Němcem Franzem Kuhnem, který předtím arizoval firmu Gintz a Winternitz, hrozbami gestapem, jimiž každý odchylný návrh potlačoval. Kuhn sám stanovil tržebnou cenu a jen pod tímto nátlakem se manželé Reichovi – jako osoby židovského původu- odhodlali uzavřít tuto smlouvu...“²⁶

V prosinci 1941 městská rada zažádala, aby zastupitelstvo navrhlo ministerstvu vnitra sloučení Malé Skalice s Českou Skalicí. Doposud tvořily stavební, hospodářský i kulturní celek. Malá Skalice se však nadále sloučení bránila.

V roce 1941 vznikla i firma Dohnálek, která spřádala kůži z angorských králíků. Společníci Bohuslav Dohnálek a Adolf Matějka vedli svoji firmu úspěšně ve válečných letech. Firma zanikla v roce 1950.

Před školním rokem 1941-1942 byla svolána konference kvůli nové školní reformě, na které se projednával postup žákyň 4. ročníku obecné školy do 1. ročníků měšťanské školy podle prospěchu. Na obecné školy zůstaly 4 ročníky, kde bylo tento rok 122 žákyň a měšťanská škola měla 5 ročníků,

²⁶ Kejzlar, Josef a kol. Dějiny textilní výroby v České Skalici. Dvůr Králové nad Labem 1987. Str. 212.

druhý a třetí ročník po dvou třídách. Celkem bylo 204 žáků. Pátý ročník byl spojen s chlapci a tvořili tak smíšenou třídu. Změnou byl nový pan ředitel Ladislav Letošník, protože Růžena Kuťáková odešla do důchodu k 31. srpnu 1941.

I tento rok proběhly ve škole různé oslavy: narození Antonína Dvořáka, narození Jana Ámos Komenského, úmrtí W. A. Mozarta, 15. března zřízení Protektorátu a samozřejmě 20. dubna narozeniny Vůdce. Od 30. listopadu 1941 byla spojena správa měšťanská škola dívčí a obecné školy dívčí. Výnosem prezidenta republiky byla sloučena obecná škola chlapecká s dívčí ve smíšenou školu.

Od 1. ledna 1942 bylo v domě sociální péče, který byl nově postaven, umístěno 40 sirotků a 6 dospělých osob.

V lednu se konala sbírka zimních potřeb pro německého vojsko, které v tu dobu čelilo kruté ruské zimě na východní frontě. Byl k tomu zřízen i sběrný výbor. Byl vytvořen Odbor ligy proti tuberkulóze, který se nacházel v novém sociálně-zdravotním domě.

Neustále docházelo k pojmenování a přejmenování městských ulic. Ulice Palackého v České Skalici měla být přejmenována na ulici Dr. Kordiny, ale v dubnu bylo schváleno nové přejmenování na ulici Dvořáčkovu.

Stejně jako minulý rok došlo k přírodní kalamitě a napadlo mnoho sněhu. Jelikož nebyly ve městě žádné technické či úklidové služby byla v únoru dána výzva, že všichni lidé od 15 do 60 let jsou povinni odstraňovat sněh.

Dne 25. dubna 1942 byl nařízením ministra hospodářství a práce zastaven provoz ve firmě Ladislav Bartoň s.r.o. (přádelna, barvírna, tiskárna). V prostorách tkalcovny a přádelny byla zavedena válečná výroba a opravy trupů a křidel letadel – název Bartoň, Werk II. Další budovy byly zabrány na výrobu zbraní.

Zastupitelstvo se v květnu usneslo na předplatném Der neue Tag. V srpnu nevyhovělo město Hradec Králové povolit udržování a opravy chodníků a dlažeb protektorátních silnic. Okresní úřad zakázal nákup různých knih, kalendářů od různých zástupců, pokud nebudou mít osvědčení od okresního hejtmána.

Od května 1942 dostaly povolení jen stavby nepřevyšující částku 50 000 K. O stavbách nerozhodovala již obec, ale okresní úřad. Povoleny byly jen práce pro války a práce udržovací.

Na zasedání zastupitelstva dne 18. června 1942 byl odsouzen čin spáchaný na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Zmíněna je také ve školní kronice pro tento školní rok „tragická“ událost atentátu na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha. Vše je popisováno jako čin, který si zaslouží nejvyšší potrestání.

Po atentátu na Heydricha proběhly i v České Skalici a okolí rozsáhlé domovní prohlídky. Němci hledali zbraně, vysílačky, rádia. Hledali je také ve škole. Když se u někoho našla zbraň, byl ihned zastřelen. Po této zprávě učitel Krtička zbraně, které schovával, rozřezal a hodil do řeky. Zbraně, které byly zakopány, se později našly zrezavělé.

Od června bylo stanoveno zavírání pohostinství od 23 hodin. Hosté po 23. hodině by byli přísně trestáni. Na schůzi bylo oznámeno, že pozemky na budou nádrž Rozkoš, které byly odkoupeny, nebudou nikterak uhrazeny.

Dne 15. června převzal funkci okresního hejtmana p. Mahnke, tím se stal okresní úřad úřadem německým.

Sokolský odboj na českoskalicku vedl nejdříve August Pechlát, který byl později zatčen, jeho nástupcem se stal Ladislav Vaněk – krycím jméno Jindra. Podle tohoto jména se nazývala ilegální sokolská organizace.

V Podkrkonoší byla založena ilegální skupina 1. sokolského okrsku Podkrkonošské župy Jiráskovy. Včele byl učitel Josef Schejbal z Malých Svatoňovic. Schejbal a jeho přátelé vytvořili ilegální skupiny s krycím jménem S 21 B.

Mezi Schejbalovi spolupracovníky patřil Jaroslav Falta, odborný učitel z České Skalice. Další významnou osobou této organizaci byl řídicí učitel Ladislav Satran z Bohdašína a Červeného Kostelce. Škola v Bohdašíně byla místem, kde se dočasně ukrýval čs. parašutista Jiří Potůčka, radiotelegrafista skupiny Silver A²⁷. Satranova žena Zdeňka měla bratra Antonína Burdycha, který se také zapojil do této činnosti a jeho dům na slatinských Končinách

²⁷ Skupina, kterou vedl A. Bartoš. Parašutisté Valčík a Potůček byli shozeni v noci z 28. na 29. 12. 1941 u Poděbrad, jejich úkolem bylo obnovit spojení s domácím odbojem – včele V. Morávek a zajistit spojení s Londýnem pomocí vysílačky Libuše.

poskytl úkryt vysílačce Libuši, která dodávala zprávy z Protektorátu, a prostřednictvím které se prezident E. Beneš v exilu dozvěděl o vypálení Lidic a Ležáků (10.6. a 24.6. 1942).

Vysílačku Libuši, která byla původně umístěna v obci Ležáky a před jejich vypálením byla po částech odvezena do školy na Bohdašíně, kde ji znovu uvedl do funkčního stavu učitel Schejbal se svými přáteli, ta byla posléze převezena k Satranovým na Končiny. Zda je vysílačka funkční, vyzkoušel následně Jiří Potůček.

Další úkole skupiny S 21 B byl dohled na shazování výsadkářů. Po atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha (27. května 1942) bylo gestapo v akci. Úkryt vysílačky v Ležákách už nebyl bezpečný. Proto se radiotelegrafista Jiří Potůček vydal na Náchodsko do Bohdašína. Josef Schejbal musel sehnat lidi, kteří by pomohli vysílačku převést. Odsud, z Jestřebích hor, bylo naposledy vysíláno v noci z 25. na 26.6. 1942. Jiří Potůček sděloval: „Ležáky u Vrbatova Kostelce (Skuteč), kde jsem byl se svou stanicí, byly srovnány se zemí. Lidé který nám pomáhali, byli zatčeni. Jen s jejich pomocí jsem mohl zachránit stanici a sebe. Fred v ten den v Ležákách nebyl. Nevím o něm a on neví o mém nynějším umístění. Doufám však, že se nám podaří dát se opět dohromady. Zůstal jsem nyní sám. Lidé se bojí a jsou nedůvěřiví, lze těžko navazovat nové styky. Pro případ, že bych se nesešel s Fredem, udejte mi jméno a adresu jeho nástupce. Udejte mi prosím heslo depeší 859-97, šifrou tohoto telegramu. Příští vysílání ve 23 hodin dne 28. června ...“²⁸

V sobotu 27. června 1942 bylo rozhodnuto celou skupinou, že vyzvou obvodního lékaře Víléma Dvořáčka ze Rтынě v Podkrkonoší ke spolupráci. Jeho jméno bylo na seznamu lidí, kterým bylo možno věřit. To se posléze ukázalo jako omyl. Učitel Satran zašel za lékařem Dvořáčkem a žádal ho o pomoc při ukrytí parašutisty Potůčka. Dvořáček se vyjádřil, že pomůže později. Tyto informace si však nenechal pro sebe a šel je sdělit svému švagrovi, německému četníkovi Fr. Beierovi. Dne 28. června 1942 dostal velitel gestapa Hardtke zprávu, kde se nachází vysílačka Libuše.

Když nenašel Satran úkryt pro Potůčku, vzal vše na sebe a dohodl se se svým švagrem Antonínem Burdychem, že ho schovají u Burdychů na

²⁸ Metelka, Jaroslav: Krvavý protektor. Náchod 1971. S. 27.

Končinách. Aby mohli přemístit vysílačku ze školy v Bohdašíně na Končiny, vložili ji do králíkárně a na ni položili samici.

Gestapo vyhlásilo přepadovou akci na úterý 30. června 1942. Přijeli do bohdašínské školy, kde o přestávce zastihli učitele Satrana v kuchyni. Zatkli ho. Při výslechu sdělil gestapu veškeré informace a ihned se rozjeli na Končiny k Burdychům. Antonína Burdycha zastihli pracujícího na poli u stavení. Když ho táhli k chalupě, doléhali na něho, aby prozradil úkryt. Burdychovi se podařilo se vysmeknout z držení a utíkal směrem k lesu. Gestapo ho zastřelilo. Na kraji lesa zemřel. Jeho otec vše viděl. Gestapáci udeřili na starého Burdycha. Odvlekli ho na půdu, kde ho střelili do ramene. Potůček vyběhl z půdního otvoru a utíkal pryč. Na půdě gestapo našlo vysílačku Libuši.

Gestapo zatklo i ženu Burdycha Miladu. Antonín Burdych ml. po cestě zemřel na průstřel plic. Starého Burdycha odvezli na četnickou stanici.

Na řadu přišel také vůdce celé skupiny a to byl Josef Schejbal. Ve stejný den, kdy zatkli Satrana ve škole, tedy 30. června 1942, tak přijelo gestapo i do Malých Svatoňovic ke Schejbalovým. Josef Schejbal nebyl doma, vzali jeho ženu Vlastu a jeli na koupaliště, kde měl hrát volejbal. Schejbal tam skutečně byl a zatčení se nebránil. Oba manžele odvezli na četnickou stanici do Červeného Kostelce. Poté byli všichni ze sokolské skupiny S 21 B odvezeni do věznice v Hradci Králové.

Ze dne 30. června na 1.července si oba hlavní představitelé skupiny prožili velké mučení. Zatýkáni a týráni pokračovalo nadále. Nikdo si nemohl být jistý mlčenlivostí toho druhého. Když někdo nechtěl vypovídat, gestapo přivedlo členy rodiny, aby jim domluvili. Ti samozřejmě byli také potrestáni, vždyť po Hendrichově atentátu bylo vyhlášeno stanné právo.

Když už bylo skoro zatýkání ukončeno, dozvěděl se gestapo o učiteli Jaroslavu Faltovi z České Skalici. Dne 3. července byl zatčen u strýce v Mečově, když pracoval na poli.

Parašutista Jiří Potůček mezitím stále prchal. Co se stalo na Končinách věděl, tak se rozhodl utéct směrem Pardubice. Tam by ho ještě nějaký známý mohl schovat. Běžel bez jídla, odpočinku, v prostém oblečení. Neměl s domácím odbojem žádné spojení, nikoho neznal. V Rosicích se chtěl ukrýt u spolupracovníka Nováčka, ale ten byl již také zatčen. Jiří Potůček u Trnové padl vysílením. Když jej našel četník, Potůček se bránil, ale byl zastřelen.

Stanný soud v Praze vynesl dne 2. července 1942 rozsudky trestu smrti nad zatčenými. Jediný Jaroslav Falta z České Skalice se trestu smrti vyhnul a byl poslán do koncentračního tábora Mauthausen, kde byl mučen a následky toho 20. října 1942 zemřel.

J. Schejbal a další členové byli odvezeni na Zámeček v Pardubicích, kde byli 9. července 1942 popraveni.

Tabulka č. 2

Jméno	Datum narození	Povolání	Místo pobytu	Datum smrti
Balatka Jan	31. 9. 1896	Telegrafní zřízenec	Úpice	Zahynul 15. 6. 1942
Burdych Antonín	13. 10. 1874	Rolník	Končiny	Zastřelen 9. 7. 1942
Burdychová Josefa	6. 4. 1876	V domácnosti	Končiny	Zastřelena 9. 7. 1942
Burdych Antonín	28. 5. 1905	Rolník	Končiny	Zastřelen 30. 6. 1942
Burdychová Milada	24. 12. 1905	Hospodyně	Končiny	Zastřelena 9. 7. 1942
Falta Jaroslav	20. 7. 1903	Učitel	Česká Skalice	Umučen 20. 10. 1942
Geisler Josef	16. 2. 1910	Učitel	Ryzně v Podkrk.	Zastřelen 9. 7. 1942
Hampl Miloslav	14. 9. 1910	Důlní dělník	Strážkovice	Zastřelen 9. 7. 1942
Hejna Václav	30. 5. 1913	Učitel	Červený Kostelec	Zastřelen 9. 7. 1942
Ježek Karel	29. 5. 1902	Řídící učitel	Doubravice u Dvora Králové n/L	Zastřelen 9. 7. 1942
Kábrt Karel	2. 9. 1910	Horník	Strážkovice	Zastřelen 9. 7. 1942

Klikar Josef	3. 10. 1907	Zámečník	Bohdašín	Zastřelen 9. 7. 1942
Merta Jaroslav	19. 4. 1910	Důlní dělník	Ryzně v Podkrkon oší	Zastřelen 9. 7. 1942
Prouza Stanislav	11. 8. 1921	Úředník	Malé Svatoňovice	Zastřelen 9. 7. 1942
Satran Ladislav	24. 6. 1914	Řídící učitel	Bohdašín	Zastřelen 9. 7. 1942
Stranová Zdeňka	22. 2. 1911	v domácnosti	Bohdašín	Zastřelena 9. 7. 1942
Schejbal Josef	1. 8. 1905	Učitel	Malé Svatoňovice	Zastřelen 9. 7. 1942
Vokatý Jaroslav	6. 10. 1908	Techn.telegr afní úředník	Červený Kostelec	Zastřelen 9. 7. 1942

Zdroj: Metelka, Jaroslav: Krvavý protektor. Náchod 1971. S 63.

V celém Československu existovalo takovýchto organizací mnoho. Tato organizace je známá pro tento region a jedním z hlavních odbojářů zde působil českoskalický učitel Jaroslav Falta.

Pro učitelský sbor českoskalické dívčí školy bylo uvěznění Jaroslava Falty velkou ztrátou. Ovšem ještě fatálnější následky to mělo pro rodinu Jaroslava Falty. Paní učitelka Faltová, manželka Jaroslava Falty zůstala po smrti manžela v koncentračním táboře v Mauthausenu bez prostředků. Občané jí tajně dávali potraviny. Učitelský sbor tvořili následující učitelé.

Tabulka č. 3 : Učitelství sbor pro rok 1942-1943:

Ladislav Letošník	zatimní ředitel
Jindřiška Čapková	def. odborná učitelka
Věra Gabrielová	def. odborná učitelka
Oldřich Linka	výpomocný učitel
Žofie Roubíková	def. učitelka domácích nauk
Blažena Součková	výpomocná učitelka
Marie Štoková	výpomocná učitelka dom. nauk
Jan Vejr	výp.učitel
Karel Tomíček	farář, učitel náboženství
Karel Červený	učitel náboženství
Marie Cejnarová	výpomocná učitelka církve

Zdroj: Školní kronika

Mladí lidé (ročník narození 1924) byli nasazováni na nucené práce do zbrojních továren nejen na území Protektorátu, ale i v Německu. Hlavně tam byli vystaveni velkému nebezpečí, hlavně náletům na průmyslové oblasti. Děvčata se rychle vdávala, jelikož tak nemusela jít pracovat do Říše.

V dobách války stejně jako v jiných krizových dobách, které kladou velké nároky na morální kredit každého člověka, se stalo udávání druhých běžnou součástí života. Když jeden druhému záviděl, ihned ho udal úřadům, které prováděly kontroly.

V roce 1942 došlo k završení dlouholeté snahy o sloučení Malé Skalice a České Skalice. Malá Skalice se dlouho bránila sloučení, ale nakonec došlo ke schválení.

Rodina Reichova odjela transportem 14. prosince 1942 z domu do Hradce Králové, kde byl tzv. sběrný tábor a poté do ghetta Terezín²⁹. Na nádraží ve Skalici do vlaku nastoupili s doktorem Neumannem, dětmi Löwenbachovými a panem Teichnerem (zaměstnanec v kožedělné továrně pana Vika). V Hradci Králové museli vystoupit a odevzdat klíče od domu, cennosti aj. Franz Kuhn si ihned pro klíče od domu přijel a rodinu Winternitzovu, která tam s nimi bydlela do transportu, vyhodil z domu. Z Hradce Králové je zavezli do Bohušovic nad Ohří a odtud museli pěšky do Terezína. Děti Löwenbachovi zůstaly v Hradci Králové, kde čekali až přijedou rodiče ze Svatobořic u Kyjova. Každý dostal ceduli se jménem a transportním číslem. Eva Reichová měla číslo 459.

V Terezíně byla provedena kontrola zavazadel. Po atentátu na Heydricha ostatní židé své kufry nedostali vůbec. Ubytování byli ve stáji, později na půdě pivovaru. V celém Terezíně prý bylo okolo 60 tisíc lidí.

Otec Evy Reichové pracoval v Terezíně pro spedici, kde vozil potřebné věci do Terezína. Maminka v třídně oděvů. Kdo chtěl jíst, musel pracovat. Na týden se dostávaly potravinové přiděly – 5 dkg cukru, kousek margarínu, čtvrt chleba. V místní jídelně se ke snídani dostávala černá káva a k večeři polévka. Spíše se dalo hovořit o vodě s bramborem. Občas byla možnost mít i něco jiného – kolečko koňského salámu, tuřín, kroupový eintopf. První den paní Reichová vzpomíná na vařené jáhly, které zapáchaly zatuchlinou a byly modré barvy. Dá se říct, že jídlo bylo i dobré platidlo. Pokud jste něco potřebovali, výměna za jídlo byla možná.

²⁹ Koncentrační tábor Terezín je souhrnné označení nacistických represivních zařízení zřízených za druhé světové války za pevnostními zdmi a valy Terezína. Jednalo se o věznic gestapa (v Malé pevnosti, od června 1940) a o židovské ghetto (v Hlavní pevnosti, od listopadu 1941). Celkem terezínským ghettem prošlo asi 155 000 lidí, z nich nepřežilo 2. světovou válku 118 000. Osvobození Terezína proběhlo hladce a bez bojů. 1. května 1945 byla kontrola nad táborem převedena na Červený kříž, 5. května utekli poslední nacisté před blížící se frontou a 8. května 1945 přijely první sovětské jednotky. Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ghetto_Terez%C3%ADn#Ghetto_Theresienstadt_.28Hlavn.C3.AD_pevnost.29

Terezín byl původně pevnost, postavená na konci 18. století. Měla být důležitým bodem ve válkách s Pruskem, ale nikdy nebyla využita. V 19. století byla využívána jako trestnice pro vojenské i politické vězně. V roce 1940 zde zřídili Němci věznic gestapa a od roku 1941 zde byl sběrný průchozí tábor pro Židy. První transport přijel do Terezína 24. listopadu 1941 z Prahy, poslední odjel 28. října 1944 na Východ. **Zdroj:** Chládková, Ludmila: Terezínské ghetto. Praha 2005.

Bydleli ve staré stodole, ženy dole, muži nahoře, museli pracovat, čas na zábavu nebyl.

V Terezíně pobývali rok a následoval transport do Osvětimi. Situaci popisuje Věra Löwenbachová podobně jako Eva Reichová. Věra Löwenbachová vyprávěla o sprchování, kdy se kradlo oblečení, o tetování a hrůze v Osvětimi. Manžel byl poslán transportem do Německa na práci, kde později zemřel při náletu. Při selekci žen byla odtržena od dětí, už je nikdy neviděla. Musela se zde vykonávat otrocká práce. Když se blížil konec ledna 1945 přišli Rusové osvobodit Osvětim. Paní Věra na ně vzpomíná velice špatně, protože se Rusové dle jejich vzpomínek chovali hůře než Němci.

Rok 1942 byl poznamenán pronásledováním a vražděním kvůli atentátu na říšského protektora R. Heydricha. Tato událost se projevila i ve městě a místní obyvatelé žili v neustálém strachu.

Za začátku roku 1943 zachránila Eva Reichová svou rodinu před transportem z Terezína na východ. Onemocněla úplavicí a nemocní měli odklad. V Terezíně se udrželi až do poloviny května 1944. Otec posílal ilegálně dopisy do Skalice hospodyně Fanynce.

Bylo nebezpečné posílat balíčky s jídlem do ghetta, ale Fanyнка byla statečná a posílala jim, co tatínek napsal. Dopisy schovávala i přes tatínkův rozkaz je ihned spálit a po válce je všechny předala Evě Reichové. Pokud byl v Terezíně vyhlášen nějaký zákaz (Sperrre)- vycházení ven ve volném času, svícení na ubikacích, byl to důkaz, že Němci prohrávají. Jiné zprávy, co se děje za zdmi tábora, neměli.

Nemoci se v táboře šířily velice rychle. Bylo to dáno nedostatečnou hygienou, nedostatkem jídla, ale i různým hmyzem – vši, blechy, štěnice, svrab. Jednou Eva Reichová dostala vši, vlasy jí polily petrolejem, nechaly do druhého dne a nikdy více od té doby vši neměla. V Terezíně dostala i své první brýle. Nosila je i v Osvětimi, kde ji je ovšem někdo ukradl.

Začátkem března 1943 byla zařazena do pracovní skupiny v zahradnictví. Pracovala 10 hodin denně. Učili se, jak pěstovat zeleninu, ovoce aj. Když celá rodina trpěla nedostatkem vitamínů, nosila Eva Reichová domů „odpad“. Byly to různé listy od zelí, nahnilá rajčata. Samozřejmě vše bylo zakázané, ale

dělalo se to. Kdyby Němci při prohlídce u někoho našli zeleninu či ovoce, hrozilo by vystěhování do Malé pevnosti nebo transport.

Když chodili do práce, zpívat nemohli, ale při práci tiše znělo:

„V Terezíně u Prahy

stojí velké kasárny,

ach bože.

Žíďata se tetelí,

ve dne v noci na zemi.

Jednoho dne k večeru

přišel Seidl nahoru:

Jdou, žíďata, jdou dolů,

maj tam nástup k apelu.

Vy do Polska jedete,

protože moc kradete.

Pak tu zbyde

ganz alein

hausleitung Edelstein.“³⁰

Ve svém volném čase mohli chodit na různé přednášky, zřizovat kabarety, divadelní představení a jiné programy. Eva chodila ráda na přednášky Karla Poláčka. Vzpomíná, jak uměl poutavě vyprávět historky ze života.

Dne 11. listopadu 1943 bylo nařízeno sčítání obyvatel v ghettu. Spočítání museli být i nemocní, staří i děti. Lidé stáli v řadách 10x10. Když byli počítání, stáli v řadách od rána do večera, než to skončilo. Nejedli, nepili, na záchod nemohli. Němci to někde i záměrně protahovali, když jim počet nevyšel, chtěli to přepočítat znovu.

Doma dostala dopis, který psal tatínek služebné z tohoto roku:

Dopis tatínka Fanynce

„Milá Teto!

Máte dneska svátek, je krásně a jelikož mám trochu času, píši Vám. Tedy k Vašemu svátku přijměte naše srdečná blahopřání a přejeme Vám vše dobré.

³⁰Vlčková, Věra: Doufám, dokud dýchám. Náchod 2006. ISBN 80-239-5807-0.S. 53

Kéž bychom Vaše narozeniny mohli oslavit ve zdraví již společně. Nemusím vás snad ani ujišťovat, jak se Vás a na naše ostatní přátele dnes a denně vzpomínáme, jak rádi bychom si s Vámi již pohovořili, ale zatím musí zůstat při zbožném přání.

Vánoční svátky jsme letos měli bezradostné, doufali jsme, že Vás budeme moci navštívit, ale dovolenou jsem nedostal. Ještě k tomu má sestra s dětmi odjela a tak jsme zbyly a byli úplně sami a pak se stýská teprve. Od nich nemáme ještě žádných zpráv, doufám, však že Vám budou psát a když tak neučiní, dejte nám vědět. Můžete-li jim pak něčím přispěti, učiňte tak, neboť nemají již nikoho, na koho by se mohli obrátit.

Co se nás týče, pracujeme všichni, na starší a já celý rok na čerstvém vzduchu, malá se učí, žena je zaměstnána v místnosti. Život není vždy tak jednoduchý, ani nevíte, jak nám Vašimi zásilkami pomáháte. Nedostatek tuků a vitamínů jeví se na nás všech. Děti sice dobře vypadají, ale Avuky má uvolnění zubů, kdežto malé se lámají nehty. Žena má potíže se štítnou žlázou a mimo to nízký tlak krevní. Má prý víc jísti, ale ono se to řekne. Máma více leží, než chodí (má potíže se srdcem a žlučí), poměrně dobře to je ještě se švagrovou a se mnou. Mám sice o něco štíhlejší linii, ale jinak až na trochu regma, se cítím velice dobře.

Ptáte se, co bychom tak potřebovali. Tedy zásadně: z poživatin můžete zaslat všechno, nic se neztratí, vše se v pořádku obdrží, i konzervy.

Jinak Vám musíme úplně přenechat, co chcete poslat a co dostanete. Aby jste však přece měla nějaké směrnice tedy: chleba, tuky, cukr a cukerin (k sladění kávy), špek, uzené maso, trvanlivý salám, jíšku, polévkové kostky, mouku, krupici, kroupy, hrách,... atd. Čtyři balíčkové poukázky jsme Edovi poslali a můžete vždy po 2-3 nedělích 1 balík zaslat. Hlavní věc je využít plně váhy 10 kg. Nejdříve zašlete balík strýci Eduardovi, čeká již na něj.

Tetu Karolinu jsme již několikrát navštívili, nechá Vás pozdravovat, je zdráva a zůstává nyní jak jsme Vám již sdělili Wall-ova třída 24/8. ...

Nakonec ještě jednou vám všem chceme děkovat za to, co pro nás děláte. Kantůrkovi a Vaše poslední pozdravy byly velice milé a opravu nás potěšily. Měli bychom si tolik co říci, ale všechno to čeká na naši dovolenou. Evža mi také poslal lístek, ještě jsem mu nemohl odpovědět, až mu budete psát, pozdravujte ho od nás. Co dělá pan Viláci a „lesní panna“? Jakpak asi vypadá

náš nábytek, obávám se, že bude špatně uskladněn a že si budeme muset opatřit jiný. Buďte tam u Vás všichni hezky zdraví, pozdravujte od nás naše dobré známe a vzpomeňte si na nás, jak my na Vás vzpomínáme. Edu prosím, aby mi potvrdil, že dostal můj lístek z 19. ledna. Dopis spalte.

Ještě jednou vám děkujeme, srdečně vás zdravíme a v duchu ruce tiskneme.

Váš starý známý.“³¹

Rok 1943-1944 neuvádí ve školní kronice seznam učitelů ani počet dětí v místní škole. Je zde uveden počet 138 dětí, které docházely z celého okolí České Skalice a jaká povolání měli jejich rodiče. Jestli číslo 138 je celkový počet dětí ve škole, tak je to poněkud málo oproti jiným rokům. Školu navštívil školní inspektor Jan Rykr, který se zaměřil na výuku němčiny a zúčastnil se hodin ve všech třídách.

Kultura jako obrana proti hrůzám každodenního života začínala ve městě vzrůstat. Tento rok zahájilo Kuratorium pro výchovu mládeže akci Umění mládeži. Dne 12. října 1943 odehrálo představení Naši furianti, hrané divadelním souborem z Rychnova nad Kněžnou. Další akce, které škola podnikla, se konaly každý měsíc – promítání filmu Německé zámky a hrady, recitace žákyní Pelikánovou Andersenovy pohádky, Hančlův orchestr zahrál dětem Smetanovy skladby aj. Tento rok došlo k předložení plánu a rozpočtu stavitele Jiráňka na zřízení schodiště u hřbitova vedle hostince p. Karla.

V roce 1943 byl v České Skalici založen Městský symfonický orchestr, který se později přejmenoval na zpěvácký spolek Bendl. Sbormistry orchestru ve válečných letech byli Dalibor Doubek (1939-1943), českoskalický farář Karel Tomíček (1943-44) a Rudolf Matys (1944-1990). Během války v České Skalici také udržoval kulturní atmosféru taneční orchestr Skála, který byl založen v roce 1934. Hlavními muži válečných let tohoto orchestru byli Alois Sedláček a Josef Drtina.³²

³¹Vičková, Věra: Doufám, dokud dýchám. Náchod 2006. Str. 124-125.

³² Informace o hudbě v České Skalici – zdroj: Českoskalický zpravodaj, mimořádné vydání – Hudební den města 4. září 2004.

Zastupitelstvem byl dán souhlas na zřízení lidové školy zemědělské v České Skalici. Kapelník Rudolf Maty věnoval městu pochod „Pozdrav z Babiččina údolí“.

Od 1. ledna 1944 byly zrušeny školní rady a výbory. Jejich činnost byla přenesena na starostu obce. Okresní školní inspektor svolal do hlavní dívčí školy v České Skalici učitele i z okolí Červeného Kostelce a Úpice. Učitelé německého jazyka, přírodopisu a zeměpisu shlédli vzorovou hodinu, která byla vyučována v německém jazyce. Zmíněno je zde také pro tento školní rok změny učitelů – Věra Gabrielová odešla ze zdravotních důvodů a nebyla nikým nahrazena. Po zemřelém učiteli Jaroslavu Faltovi nastoupil Václav Kliment a p. učitelka Marie Štoková byla přidělena do Náchoda a nahrazena Vlastou Kovaříčkovou z Prahy.

Ve školách byly učebnice zabaveny. Učilo se bez nich, jen podle nadiktovaných poznámek. Vyučování dějepisu bylo zastaveno. V Jaroměři se konaly kurzy, kam jezdily učitelé, aby vykládali dějiny správně.

Další transport rodinu Reichovu zasáhl v květnu 1944 – do Osvětimi. Oznámení se dostávalo lístky – bílý lístek – zařazen, zelený lístek – vyřazen, růžový lístek – rezerva. Na bílém lístku bylo napsáno jméno, číslo transportu, číslo osobní, den, hodina a místo, kam se mají dostavit.

Rodina Reichova odjížděla transportem Eb 18. května 1944. Transport byl uskutečňován vagony, které dříve sloužily na přepravu dobytka. S sebou si mohli vzít omezené množství věcí, to co se vešlo do jednoho kufru, jeden kbelík s vodou a jeden na vykonání potřeby. Jeli asi dva dny a dvě noci, než dorazili do Osvětimi.

Po příjezdu na rampu v Osvětimi selekce tohoto transportu neproběhla. Všechny zavazadla se dala na hromadu, příslušníci SS je seřadili do pětistupu a šli do lágru B II. tzv. tábor pro rodiny českých židů. Druhý den byli tetováni číslem, které sloužilo při sčítání. Eva Reichová má dodnes na levém předloktí vytetované číslo A – 4596. Tetovali je Polky. Paní Reichová vzpomíná, jak se tenkrát bavily a smály mezi sebou a číslo 4595 daly jí a jedné holčičce. Druhý den pětiku předělaly na šestku. Po válce jí nabízeli, že je možné tetování odstranit, ale paní Reichová to odmítla, aby nikdy na krutosti Němců nezapomněla.

Každý den ráno i odpoledne se počítali vězňové. Bylo jedno jestli prší nebo svítí slunce. Apely byly dělány 2-3 denně, vždy v 8 hodin ráno a 15 hodin odpoledne. Počítání trvalo 2-3 hodiny.

Jednou Eva přišla do kontaktu s doktorem Mengelem. Ptal se jí, kolik jí je let, ona odpověděla a hned utekla. Věděla, o koho se jedná.

Ve volném času si hrála s cizími dětmi, vyprávěla jim pohádky, malovali si na zem. To ji po válce přivedlo i k myšlence pracovat s dětmi.

Ke svým 16. narozeninám dostala od tatínka červenou řepu. Byl to pro ni ten nejkrásnější dárek, který všichni snědli. V rodinném táboře se zpočátku nepracovalo. Později zde byla zřízena tkalcovna pro ženy, muži štípali dříví a Eva byla zařazena do skupiny odšívovačů a jako pomocná vychovatelka pro děti.

V červnu 1944 musela odejít z rodinného tábora do ženského. S rodiči se rozloučila a zároveň viděla naposledy. Až po válce se dozvěděla, že tatínek zahynul v plynové komoře 9. až 10. července 1944 při likvidaci rodinného tábora a maminka asi 24. července v koncentračním táboře Stuthofu, který ležel u Gdaňsku a kam byla po likvidaci rodinného tábora transportována.

V ženském táboře byla vybrána na transport do Hamburku, kde měla pracovat při uklízení města. Velmi často zažila nálety letadel. Potom šli odklízet trosky, cihly sbíraly a rovnali. Dále zde vykonávala práce v továrně Rhenania-Ossak na zpracování ropy a v cementárně pana Gizziho. Když chodily do práce, tak po cestě rostl tuřín, který loupili. Někdy jim místní lidé nechávali u sloupu jídlo. Samozřejmě to bylo zakázané, ale SSačky jim dovolily jídlo si brát. Další přísun potravin si zajistila tak, že když jedna Němka vyrábějící panenky pro holčičky a na ně potřebovala ženské vlasy. Eva měla krásné černé a když si je ostříhala, dostala za ně chléb. Přes den nedostávaly jídlo vůbec, večer polévku s kouskem chleba.

Dne 19., 20. a 21. srpna 1944 se v kině v České Skalici konala kulturní akce s názvem Beseda písní a tanců. Na této akce se podílely: 60. členný Městský orchestr v České Skalici, 70. členný smíšený sbor zpěváckého spolku Bendl, 70. členná taneční skupina českoskalických dívek v původních národních krojích českých, hanáckých, valašských a slováckých a Vlastimil

Kaiser – člen orchestru FOK a sólista Českého rozhlasu z Prahy. Toto kulturní vystoupení se stalo velkou národní manifestací.

Počet kulturních akcí byl i s blížícím se koncem války velký. Například hudební spolky byly proslulé po celém kraji. Lidé se snažili zpříjemnit si čas a také mnohé z těchto akcí sloužily, jako určitý druh manifestace.

Tomu ovšem byla učiněna přítrž v září 1944, kdy byla zavřena divadla, muzea, obrazárny, výstavy, zastavena hudební činnost. Zůstalo jen kino a sport. Ale ten byl později omezen jen na přátelská setkání ve vzdálenosti 30 km o nedělích.

Pro školní rok 1944-1945 bylo zapsáno 124 dívek. Opět tento počet se mi zdá příliš malý. Žádná z nich nebyla židovského vyznání. Dne 8. listopadu 1944 se museli všichni učitelé podrobit rentgenové zdravotní prohlídce proti tuberkulóze.

6. Podzim 1944-1945

Ke konci roku 1944 již Němci prohrávali na obou frontách. Od Náchoda chodili první uprchlíci před Rusy. Byla velmi tuhá zima, že i koňům umrzala pěna u hub. Zvířata musela táhnout těžké vozy. Často byla zvířata zraněná a musela ujít mnoho dalších kilometrů. Když kůň nebo dobytek padl vysílením, nechali ho na místě (viz foto příloha č. 5). Občané ho naložili a odvezli na jatka. Uprchlíci vyměňovali koně za jídlo, ale nikdo je nechtěl, jelikož se bál, že je zvíře nakažené. Bylo-li místo, mohli ženy s dětmi přespat v místní sokolovně nebo v hostinci U Konvalinků. Vojáci se ubytovali v městských školách. Školy odstěhovaly své věci do staré spořitelny (dnes městský úřad), do místní mateřské školy. Vyučování přestalo a jen každý den jedna třída ze všech tří škol vyučovala. To probíhalo v radnici. Studenti byli nahnáni do lesů na kácení dřeva, do ulic na kopání příkopů a dělání zábran.

Autorka deníku (p. Letošníková) vzpomíná na jednu postavu: „ Jídlo z kuchyně, umístěné dole v klášteře, vozil vojákům do škol starý děda – voják s vozíkem taženým párem hnědých koníčků. Měly ho rády zvláště děti, které svezl kdykoliv se jim zachtělo. Klidně sedával na prkénku ve voze a pokuřoval čibuk. Když začátkem května odtud vojáci utíkali, viděla jsem ho, jak s pláčem se loučí s paní, u které byl ubytován a jde na seřadiště. Za chvíli utíkal kvapem zpět a za chvíli se vracel sedě na své vozíku, taženém svými koničky. Radostně se s nimi zařazoval do odjíždějící kolony. Měl jistě rád ty hnědé, mírné tvory a nechtěl se s nimi rozloučit.“

V okolí České Skalice se koncem roku 1944 objevili první partyzánské jednotky či uprchlí ruští zajatci. Na Žernově se ukrýval např. Vladimír Něveklovský z Oděsy, který se zúčastnil bojů na Ukrajině, kde byl také zajat. Odsud prchl a skryl se v Babiččině údolí.

Válka se nezadržitelně blížila ke svému konci. Začátkem roku 1945 procházejí Náchodem a Českou Skalicí němečtí uprchlíci ze Slezska. Ti byli naší protektorátní vládou nazýváni národními hosty a obyvatelé jim měli průchod městy umožnit.

Ve městě byly zpřísněny německé hlídky, vlaky vozily střelivo, vojenská auta projížděla městem takřka neustále. Ve škole se neučilo, jen na směny, děti dostávaly úkoly domů. Školy byly zabrány Němci.

Obyvatelé měst byli nuceni pracovat, kopat zákopy, budovat protitankové zátarasy, museli šetřit energií a také zatemňovat okna

Vánoční prázdniny byly prodlouženy do 22. ledna 1945. Školu obsadili Němci. Dětem byly jednou týdně dávány úkoly. Po 22. lednu byly prázdniny prodlouženy opět a to na neurčito. Dětem byl zřízen ve škole dětský útulek, kde se scházely, psaly úkoly a vykládalo se učivo. Dne 24. ledna 1945 nařídilo německé vojsko vyklidit hlavní dívčí i chlapeckou školu a odbornou školu pro ženská povolání, které sídlila v téže budově (na náměstí, dnešní ZŠ). Ponechán byl jen dětský útulek, všechn nábytek musel být přestěhován do jiných místností. Učilo se jen 4 hodiny denně, klasifikace mohla být uzavřena a pololetní vysvědčení dostaly děti až 15. února 1945.

V březnu do našeho kraje byla vyslána výzvědná ukrajinská jednotka, které velel kapitán Sokolovský. Občané při těchto akcích velice rádi pomáhali (poskytnutí úkrytů, potravin, ošacení, lékařské pomoci atd.). Jedním z úkrytů sovětských jednotek se stalo Pohodlí u Babiččina údolí. Chalupa Prof. Josefa Středy posloužila jako úkryt pro dvě vysílačky. Tento úkryt nebyl nikdy prozrazen, i když byl v blízkosti ratibořický zámek, ve kterém sídlila pořádková polní policie Schörnerovy³³ armádní skupiny.

Od začátku roku 1945 se také začali množit sabotážní akce na železniční trati Jaroměř – Malé Svatoňovice. Poškozeny byly vagony s vojenským materiálem. Dne 11. dubna 1945 byla dána rozbuška na 2 km trati Jaroměř-Česká Skalice. Na stejném místě tratě ale 27. dubna byla kolej rozmontována a tudíž byla přerušena doprava.

V dubnu 1945 uprchlo 13 ruských zajatců, kteří měli pracovat v českoskalických továrnách a bydlení jim bylo zajištěno v budově bývalého kláštera (dnešní Muzeum Boženy Němcové). Skrývali se u hrobníka Františka Jakla, pobývali na hřbitově a okolních lesích až do osvobození. Obyvatelé jim nosili šaty a jídlo.

³³Ferdinand Schörner – polní maršál německého wehrmachtu, ke konci války velel skupině armád Střed. Sídlo měl ve Velichovkách u Jaroměře.

Na začátku dubna 1945 byla Eva Reichová transportem převezena do tábora Bergen-Belsen. Jely tam celé 3 dny. Na místě, kde byly ubytované, stály „chatrče“. Baráky byly zavšivené, bez nábytku, postelí. Dívky musely sedět na zemi, nohy skrčené, aby se jich tam vešlo co nejvíce. Když někde zemřel vysílením, odtáhli ho do místního lesa a tam hodili na hromadu mrtvol. Eva vzpomíná, že tolik mrtvých lidí za celou dobu války neviděla.

Květen

Počátkem května 1945 vypukla v řadě měst povstání. Němci se nevzdávali a povstání se snažili potlačit. Česká Skalice to neměla jednoduché, protože zde sídlily německé posádky – měšťanská škola – pracovní oddíl tzv. Todtovy vojenské organizace, zámek Ratibořice - oddíl polního četnictva a pořádkové policie, bývalý klášter v Malé Skalici oddíl SS a hotel Exner (bývalý hotel Zlatá hvězda) – gestapo a velitelství posádky.

5. květen

Dne 5. května bylo v České Skalici velice živo. Dopoledne byl prostřednictvím pošty oznámen příkaz z Prahy, podle kterého měly železniční stanice odstranit německé nápisy a na jejich místo vyvěsit československé vlajky. Obyvatelé města vzali příkaz vážně a tím se řídili i u obchodů či úřadů. Německé nápisy strhávali a ničili.

Lidé se scházeli na náměstí. Okolo poledne 5. května projelo nákladní auto s československou vlajkou a obyvatelé jásali. Odpoledne ve 13 hodin byl sezván revoluční národní výbor. Místem jednání byla zasedací místnost městské spořitelny. Revoluční národní výbor měl splnit tyto politické úkoly: převzít moc od Němců, spravovat majetek zabraný Němci a hlavně v těchto rušných dnech řídit město. Revoluční národní výbor byl tvořen 30 členy různých politických stran. Členové vykonávali různá povolání (dělníci, učitelé, úředníci, živnostníci, rolníci aj.) Členem byl zvolen občan vlasteneckého smýšlení a zastával funkci v odboji. Předsedou revolučního národní výboru byl, byť ve své nepřítomnosti zvolen traťmistr František Zeman, který byl v tu dobu ještě vězněn v koncentračním táboře Buchenwald. Funkci za něho

spravoval Jan Herčík (ředitel městského úřadu) a místopředsedové Josef Nývlt ml. (bednářský dělník) a Josef Stolín (pekař).

Německá posádka ve městě se nevzdávala. Velitel nařídil rozmístit hlídky po náměstí v parku a na některá okna namířili kulomety. Národní výbor s Němci jednal. Německá armáda slíbila, že nepoužije zbraně proti obyvatelům, čs. vlajky mohly stále viset, jen spojenecké museli být sundány. Národní výbor měl za úkol uklidnit občany a nastolit pořádek.

Okolo 15. hodiny v sobotu 5. května přijel do České Skalice z Červeného Kostelce německý transport 5 nákladních a 2 osobních aut, také motocykl a ambulance. Doprovázel ho československý důstojník. Velitel německé posádky transport zastavil a poslal velitele transportu do Ratibořic ke generálu Schörnerovi. Ten rozhodl, že vlajky se musí z domů, obchodů a úřadů sundat, bylo zakázáno nošení trikolory a vycházky po 21. hodině. Národní výbor pro ochranu obyvatel poslal do večerních ulic četnické a hasičské hlídky.

Přes noc městem stále chodili němečtí uprchlíci ze Slezska. Bylo slyšet drkání vozů, či klapání dobytčích kopyt o dlažbu.

Celé město bylo v nejistotě. Vědělo, že válka je u konce, ale kdy skončí a zda nepoužijí Němci zbraně k obraně, nikdo nevěděl. Tento den vydal Národní výbor listinu, v níž zakazuje prodejcům lihovin a hlavně hostincům obchodovat. Všichni prodejci museli tento zákaz stvrdit svým podpisem. Naopak NV nařizoval trafikám, aby zůstaly otevřeny celý den a lidé tak mohli dostávat příděly na tabatěrky.

P. Letošníková vypráví ve svém deníku o 5. květnu: „...v Praze je zle a z Rozhlasu volají o pomoc. Ve městě že je povstání a všude čsl. vlajky. Do nás jako když hrom udeří. Hnali jsme se rychle do města, samozřejmě na hlavní ulici, aby nám nic neuteklo. Doběhli jsme na náměstí, kde nás uvítal po celou válku rozbitý, ale nápadně rychle opravený místní rozhlas, který právě volal, že v důsledku kapitulace bude naším městem ustupovat německá armáda, ať jde všecko občanstvo od hlavní silnice. ... Pak jsem se také dověděla, že je taťka v revolučním národním výboru a že mají ve spořitelně první schůzi. Matka dceři vypravuje, že dopoledne němečtí vojáci prováděli kontrolu legitimací. Mládenec Zdeněk Stříhavka se prý při prohlídce na vojáka ušklíbl a dostal pažbou přes obličej. Němci měli na náměstí v parku a v oknech školy kulomety...“.

Karel Burdych napsal článek do Českoskalického zpravodaje č. 133. v červenci roku 1975, ve kterém převyprávěl příběh z 5. května 1945 od Josefa Burdycha. Josef Burdych vzpomínal na den, kdy k němu do České Skalice přijel bratr a sděloval mu, že v Náchodě se už strhávají německé nápisy a v rádiu hlásí, že Plzeň je osvobozena. Jako hasič hlídkoval pan Burdych trasu od náměstí až po most v Malé Skalici. Na mostě k němu přiběhl muž ze Zájezda, že utíká pro porodní bábu, jeho žena začal porod. Nikdo kromě hlídek však nemohl být na ulici. Burdych s ním šel pro porodní bábu do Zelené ulice. Chtěl to na zpáteční cestu vzít okolo náměstí, aby se vyhnul Němcům. Porodní bába však, že má svou hrdost a že se před nikým nebude schovávat. Nikdo s nich však neuměl německy a samozřejmě, že je německý voják zastavil. Burdych posunky vylíčil o co jde, voják se rozesmál a chtěl je pustit. Přišel však jeho nadřízený a voják mu vysvětloval, co se stalo. Teď se smáli oba dva. Pan Burdych dostal písemnou propustku s povolením jít dál.

6. květen

Ráno 6. května 1945 zabraly oddíly SS českoskalické náměstí. Městem chodili Němci s kulomety, granáty a pancéřovými pěstmi. V případě povstání měli střílet a zabíjet. Občané nevycházeli z domů, jelikož měli strach a jednání oddílů SS s NV byl bez výsledků. Velitel SS večer dovolil obyvatelům opět vyvěsit národní vlajky, ti ale tento „dobrý skutek“ odmítli.

7. květen

V pondělí 7. května zahraniční rozhlas již sděloval zprávy, že Německo podepsalo kapitulaci. Obyvatelé České Skalice měli velkou radost, tak se opět začali sbíhat na náměstí. Národní výbor šel za velitelem německé posádky a žádal je, aby dobrovolně předali postavení ve městě. Německý velitel odmítl, že nedostal žádné také rozkazy tuto věc učinit. Naopak rozkázal vyklidit náměstí, jinak použije zbraně. Rozkazu bylo se zařatými pěstmi uposlechnuto. Všechna rozcestí a místa, která by mohla být v boji výhodná, zatarasila německá posádka. Národní výbor svolal bývalé československé důstojníky a rotmistry, aby konali ve městě pořádkovou službu. V poledne projížděla městem vyzbrojená a vycvičená 17. německá armáda. Nikdo nevěděl, zda tedy

Schörner nepřijal podmínky kapitulace a nenařídil odsun z města. Tentýž den dal skutečně Schörner rozkaz, při ústupu na západ mají Němci vše ničit a obyvatele zabíjet.

8. květen

Z pondělí 7. května na úterý 8. května celou noc projížděla německá vojska městem. Přes noc odjel také z ratibořického zámku německý generální štáb.

Městských rozhlasem bylo oznámeno, aby občané zachovali klid, že jinak bude v případě nepořádku v obci zastřeleno 30 rukojmích. Národní výbor vydal rozkaz – každé přepadení ustupujících německých jednotek se bude trestat okamžitě smrtí bez jakékoliv výzvy. Lidé měli zákaz vycházet z domovů. Budou-li viděny hloučky o třech a více osobách budou odstřelovány. Zrušení tohoto nařízení bude ohlášeno městským rozhlasem.

Českoskalická pošta zachytila v dopoledních hodinách zprávu pro Jaroměřskou poštu, že Američané vyjednávají ve Velichovkách podmínky kapitulace Schörnerových vojsk. Do České Skalice přivezli Němci zatčené tři členy národního výboru z Hronova. Předali je na četnickou stanici. Německé oddíly (včetně Todtova organizace³⁴, českoskalické gestapo³⁵ na konci) se sjížděly na náměstí a odjeli společně směrem k Jaroměři.

V České Skalici už po několikáté vládla radost. Opět se vyvěšovaly vlajky a psaly se ruské nápisy. U hotelu Na bojišti prováděla československá posádka odzbrojování německé ustupující armády. Zbraně a střelivo bylo odváženo k radnici, kde byl zbrojní sklad a ubytována posádka. Každý si ponechal nějaké zbraně na případnou obranu města. Odzbrojovalo se také v Malé Skalici, Zájezdě, Velkém Třebešově i ve Svinišťanech. Kolaboranti a

³⁴ **Organizace Todt** (německy Organisation Todt, zkratka OT) – vznikla v roce 1938 v nacistickém Německu. Jejím úkolem byla výstavba vojensky strategických objektů na území Třetí říše. Původně ji vedl její zakladatel, Fritz Todt, po jeho smrti ho vystřídal Albert Speer. Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Todtova_organizace

³⁵ **Geheime Staatspolizei** (zkrác. Gestapo, česky *Tajná státní policie*) vzniklo přeměnou tajné pruské státní policie dne 26. května 1933. Založil ho Hermann Göring, Zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Gestapo>
Tajná policie, v letech 1933-1945 jeden z hlavních nástrojů nacistického teroru v Německu a ve všech okupovaných zemích. Zdroj: Kolektiv autorů: Český antifašismus a odboj. Naše vojsko, Praha 1988. S. 118.

zatčení Němci byli předáni do vazby českoskalickému okresnímu soudu. Nepohodlných Němců a kolaborantů bylo zadrženo ten den 25 osob.

9. květen

Paní Letošníková vzpomíná na 9. května: „Všichni muži, starší 18 let, kteří se dobrovolně přihlásili, dostali zbraně, odňaté Němcům (pušky, strojní pušky, pistole, kulometry, pancéřové pěsti) a zahájili hlídky. V 5 hodin odpoledne volal z věže rozhlas, aby se obecnostvo ihned odebralo do svých domovů, jinak že se za jejich bezpečnost neručí. Asi za půl hodiny dojel na náměstí malý pancéř s SSmany, kteří začali střílet. Naši odpověděli a pancéřovou pěstí tank zneškodnili. ...Stáli jsme u okna a dívali se do ulice, ovšem velmi opatrně. Naproti nám ve všech oknech lékárny vykoukly hlavně pušek a pistolí...asi v 8 hodin večer dojel na náměstí transport, který se bílými vlajkami jen hemžil. Zastavili se a nechtěli dál. Na křik z věže začali konečně pomalu postupovat a v tu chvíli bylo z jejich řad vystřeleno. Rozpoutala se prudká palba. Kulky létaly kolem oken, cinkaly o ně a my stáli přitisknutí ke zdím. ...“

Po náměstí běhal policista Truneček a řval. Později se dozvěděli, že lítal po náměstí mezi kulkami a neměl náboje do své zbraně. Odpolední boje ustali. Pro Němce byla situace špatná – 84 Němců padlo. Z našich zemřeli 2 muži a Klenčík byl raněn do krku. Dole v radnici byla ošetrovna Červeného kříže. Celou noc byl slyšet křik a pláč raněných.

O půl šesté ráno hlásil rozhlas, že se od Zlíče blíží 3 plná auta SSmanů. Zastavili na náměstí. Z vozu slezl voják a jeden z našich hasičů mu padá do náručí. Nebyli to Němci, ale očekávaní Rusové.

Němci leželi na ulicích a lidé i s dětmi se na ně chodili dívat. Mrtvým byl brán tabák, který byl již prosáklý krví. Paní Letošníková vzpomíná na „*mravnost*“ českoskalických občanů. Mrtvým byly brány cenné věci, které měli u sebe. Nikdy si to o našich občanech nemyslela. Vše, co kdo našel a potřeboval si vzal. Kradli všichni – vojáci, četníci, civilisté.

Dne 9. května 1945 došlo v České Skalici k bojům s Němci. Boj byl jiný než v Náchodě či Bělovsi, protože zde nebylo použito dělostřelectvo.

Ten den tudy projíždělo prchající německé vojsko. Místní obyvatelstvo zasáhlo a pokoušelo se Němci odzbrojit. Objevila se zde také samohybná děla Hetzer. Ale ta zde k boji nebyla použita, boje v České Skalici probíhali pomocí střelných zbraní. Ztráty obyvatelstva i Němců byla samozřejmě značné.

Generál V.K. Zajončkovskij vzpomíná na 1025., 181. a 309. pluk své divize pro osvobození Hronova, Náchoda, České Skalice, Ratibořic a Jaroměře. *„Občané Náchoda, Hronova, České Skalice, Jaroměře, Ratibořic a Nového Města nad Metují vyjadřovali velkou radost z osvobození od fašistického jařma. Nemohli jsme se zdržovat ve městě, neboť naším úkolem bylo co nejrychleji pronásledovat Němce, kteří se snažili klást odpor a zdržovat náš postup.“*³⁶

Ve středu 9. května přijel do České Skalice v dopoledních hodinách transport 150 sovětských zajatců v německých uniformách. Ubytovali se v místní sokolovně. Ocitli se zde také maďarští vojáci v německých uniformách, kteří rozdávali lidem víno. Projížděli městem také dělníci z Belgie, Francie a Itálie, kteří byli do Slezska posláni na nucené práce.

Chlapci a příslušníci ročníku 1929 a 1930 byli vyznáni, pokud vlastní jízdní kola, aby se nahlásili do 14 hodin na radnici v kanceláři Svazu mládeže. Byli využiti jako spojovací služba. Ročníky od 1897 po 1905 byly povolány k výkonu vojenské služby, k zajištění národního majetku a pořádku ve městě. Následující den v 7 hodin se nahlásili u posádkového velitelství.

Okolo páté hodiny odpolední přišla do města zpráva, že Náchodem projížděl německý tank, který střílel. Na základě zpráv z bojů v Náchodě byli občané požádáni, aby opustili náměstí a okolní ulici.

Město bylo připraveno na boj. Křížovatka Na bojišti, radnice, náměstí byla obsazena ozbrojenými obyvateli města. Střelci vylezli i na budovu spořitelny (dnešní městský úřad). Stejný postup provedla i Malá Skalice, zabezpečena byla cesta od Jaroměře, jednotky byly připraveny u římskokatolického kostela, u mostu přes Úpu. Českoskaličtí také vybudovali

³⁶ Náchodsko od minulosti k dnešku – vlastivědný sborník muzeí náchodského okresu, 1, 1985. Str. 40.

protitankové zátaras. Německá vojska, která uposlechla rozkazu a při průjezdu městem měla ruce nahoře, projela bez odporu.

Bylo pozdě odpoledne (asi 18 hodin), když opět přišla zpráva z Náchoda, že Němci střílejí. Obrana města Na bojišti byla posílena. První střelba z německého tanku padla asi v 19:20. Nikdo naštěstí nebyl zraněn.

K boji došlo, když z motocyklu zahájili střelnou palbu dva Němci. Použili také ruční granáty. Na bojišti se do útoku pustili Zdenek Stříhavka a Rudolf Klenčík. Stříhavka padl v boji u železničního domu a Klenčík byl těžce zraněn. Čtyři Němci byli na tomto místě zabiti. Ve stejnou dobu byl ohlášen příjezd německých vojsk k nádraží. Když však byli vyzváni, hned se vzdali. Devět vojáků bylo zatčeno, někteří prchali ke Splytě a Velké Jesenici, kde byly také hlášeny střelby.

Ani náměstí se bojům nevyhnulo. Místní posádka zahájila palbu od budovy školy a od pomníku Boženy Němcové. Střílelo se i z kulometů. Ztráta byla jen na straně německé. Další boje pokračovali, když náměstím procházel německý pěší transport. Ihned za nimi jeli čtyři tanky. Němci mávali, aby se nestřílelo, ale jakmile zastavili, spustili sami palbu. Na naší straně padl jeden muž (Josef Holý z Vestce). Boje se přenesly i do Malé Skalice. Zde byl těžce raněn Karel Reis. Večer se situace uklidnila. V jaroměřské nemocnici bylo ošetřeno asi 32 Němců. Z bojišť byly odváženy německé mrtvoly.

Tento den se vydávaly pneumatiky, které obyvatele odevzdali v roce 1944 do pivovaru. Majiteli byly dány od 13-17 hodin proti potvrzení.

Posádkové velitelství našlo záznamy ze dne 9. května, které obsahovaly seznam ukořistěných zbraní v boji: 4 bojeschopné tanky, 60 automobilů, 60 těžkých kulometů, 55 lehkých kulometů, asi 4 000 pušek, 410 pistolí a samozřejmě také výstroj a municí.³⁷

10. květen

Národní výbor vydal 10. května listinu, kde bylo napsáno, že veškeré obyvatelstvo České Skalice ve dnech 11. a 12. května dostane vepřové i hovězí maso, a to po 40 dkg na osobu. Množství obdržel každý, kdo předložil masový lístek.

³⁷ Česká Skalice – stručné dějiny města, Erik Bouza a L. Mühlstein. R. 1975. S 48.

Dne 10. května v ranních hodinách (podle kroniky města 2:45 hodin) přijelo na náměstí auto (2 muži a 2 ženy). Z něj vystoupil zpravodajský důstojník Michail Macharovič Bogomazov a obyvatelé se mohli radovat. Byli přivítáni členy národního výboru a místní posádkou. Pokračovali dál, místní obyvatelé ujistili, že Rudá armáda je jen několik kilometrů od České Skalice. Okolo páté hodiny ranní byla již Česká Skalice obklíčena sovětskou armádou. Aby mohli projet náměstím, bylo rychle odklízeno vše, co překáželo v cestě po včerejší bitvě. Všichni chtěli osvoboditele uvítat. V dopoledních hodinách hrála na náměstí dechová hudba. Posádkové velitelství nařídilo, aby strážní oddíly vytrvaly na svých místech do 18 hodin, než budou vystřídány

11. květen

Obyvatelé po osvobození museli omezit dopravu, aby se uspořily pohonné hmoty. Jezdit se mohlo pouze v nejn nutnějších případech. Jel-li obyvatel do práce autem, musel předložit potvrzení od zaměstnavatele.

Národní výbor vyzval obyvatelé města a okolí, aby v případě nalezení granátu či jiné zbraně nic nepodnikali a ihned věc nahlásili na velitelství. Dále oznámil, aby obyvatelé zavírali své domy, neboť se objevily krádeže.

Civilní obyvatelstvo se mělo tento den nahlásit k dennímu rozkazu do kasáren v budově měšťanské chlapecké školy v 5:15 hod.

12. květen

Tento den vydal Národní výbor rozkaz odevzdat veškeré zbraně, které byly nalezeny nebo obdrženy při dnech osvobození. Zbraně se odevzdaly do 24 hodin u velitele posádky (budova tehdejšího okresního soudu). Také se museli odevzdat předměty jako kola, součásti uniforem, vojenská výzbroj atd., jelikož se jednalo o majetek československého vojska. Pokud by nebyly věci odevzdány, neuposlechnutí rozkazu mohlo být trestáno.

Národní výbor vyzval rolníky, aby od tohoto dne zvýšili dodávky mléka do mlékárny, jelikož byl upraven příděl mléka na obyvatele – děti do 6 let – $\frac{3}{4}$ l neodstředěného mléka, děti 6-18 let – $\frac{1}{4}$ l mléka a dospělému bude příděl upraven v pozdějších dnech.

Tento den byl v 16 hodin nahlášen požár v bývalé Böhmově továrně v Malé Skalici.

V neděli 13. května 1945 se občané České Skalice rozloučili s Josefem Holým z Vestce a Zdenkem Střihavkou ze Skalice, kteří padli v boji 9. května. Národní výbor vydal smuteční parte a vyzval lidi, aby přišli uctít památku dvou mužů, kteří bránili vlast. Rozloučení se konalo ve 14.30 hodin před českoskalickou radnicí a proměnilo se v manifestaci a oslavu konce války.

14. květen

Dne 14. května 1945 byla Okresním národním výborem v Náchodě vydána vyhláška, která vyzývala důstojníky, mužstvo a rotmistry z povolání v letech 1935-1938, aby nastoupili do činné vojenské služby. V dané vyhlášce se měli dostavit nejpozději do 12 hodin do kasáren Městského Bartoňova domu v Náchodě. S sebou si měli donést osobní doklady, vhodnou obuv, oděv, spodní prádlo, příbor, jídlo na dva dny aj. Neuposlechnutí rozkazu bylo trestáno.

Po květnových událostech se změnil i revoluční výbor. Museli ho tvořit členové politických stran. Rusové tu zůstali až do zimy. Postupem času se začali chovat jako Němci. Kradli, pili alkohol na litry, přepadávali ženy, bili muže. Všichni se však těšili na další dny po válce.

I školní kronika neopomenula detailně popsat dny osvobození. Po definitivním vítězství Rudé armády byla dána důvěra školy těmto osobám (22. května 1945): důvěrnice pro okresní uč. radu Jindřiška Randáčková – Čapková, důvěrníci chlapecké měšťanské školy Josef Ježek, na obecné škole Božena Pourová.

Ve škole po odsunu německé armády proběhla desinfekce a nastalo počítání školního majetku. Téměř všechn nábytek byl zničen i s vybavením. Nejvíce zdevastován byl přírodovědecký kabinet, různé obrazy a mapy, které byly použity při bojích na zatemnění oken, lavice a skříně byly rozlámány, mnoho knih a dalších pomůcek zmizelo.

Mládež a hlavně studenti, kteří nemohli do škol, vytvořili tajný vzdělávací, recitační a divadelní kroužek Mladá scéna. Chodila tam i dcera ředitele Letošníka Běla. Scházeli se tajně, nejdříve v sokolovně, později ve zdejší škole. Vydávali také svůj ilegální časopis Mladá scéna. Autorka deníku

paní Letošníková píše, jak si květnové události zaznamenala její dcera Běla: „Již před 1. květnem a hlavně po něm, to ve Skalici začalo vřít. Byly strhávány německé nápisy. Těm, kteří je z opatrnosti ještě nechali, zamalovali je neznámí živlové v noci. Veliký podíl na těchto pracích měli naši hoši. Scházeli jsme se ještě v Mladé scéně, kde jsme nacvičovali Čapkova Loupežníka již s myšlenkou, že jej nedokončíme. Chlapci se občas tajně scházeli a často se stalo, že Mladá scéna vůbec nebyla, protože naši kluci byli někde za nějakým tajným posláním.“

Dne 23. května se v místní škole začalo opět vyučovat. Výuka ve škole byla zahájena 26. května 1945 slavnostním projevem Ladislava Letošníka, který vzpomněl na učitele Jaroslava Faltu, který zemřel 24. října 1942 v Mauthausenu. Odborný učitel Alois Mühlstein byl 9. května 1945 obviněn z udavačství a suspendován. Dne 24. května 1945 se opět přihlásila do služby Růžena Kuťáková, které v roce 1941 odešla do penze. Zatimní ředitel dívčí školy Ladislav Letošník přešel na chlapeckou školu. Zatimní ředitel chlapecké měšťanské školy Ladislav Vlach byl zproštěn funkce. Hodiny německého jazyka byly do konce školního roku nahrazeny češtinou. Výuka byla zaměřena hlavně na jazyky, zeměpis a dějepis. Učivo, které nebylo odučeno, bylo rozděleno do dalších školních roků. Do konce prázdnin se vyučovalo a to 4,5 hodin denně. Jeden týden to bylo od 8 do 12:30 a další týden od 13 do 16:30. Školní tělocvičnu zabral strážní oddíl Prokopa Velikého. V odborné škole pro ženskou povolání se nevyučovalo. Na školní rok 1945-1946 byl zřízen jednoroční učební kurs pro žáky, kteří po 4. ročníku měšťanské školy nedosáhly 15. roku věku a pro žáky obecné školy 8. ročníku, který nepřekročily hranici 16 let. V roce 1944-1945 bylo celkem zameškáno 48,49 % půldnů vyučování.

V neděli dne 20. května 1945 Národní výbor v České Skalici uspořádal od 11 hodin na náměstí promenádní koncert českoskalické hudby. Tentýž den se v Tyršově sále českoskalické sokolovny konala Oslava našeho národního osvobození spojenou s lidovým koncertem městského symfonického orchestru. Začátek byl v 20:30 hodin.

Po osvobození se zbraně a munice odvezly z obecné školy do jedné z místních budov bývalé Böhmovy koželuhovny za mostem v Malé Skalici a 15. května nákladním autem do Josefova.

Kolem 15. hodiny došlo ve městě k nehodě. Při nakládání zbraní vybuchl nezajištěný granát, od něho další střelivo naložené v autě. Od výbuchu se rozbilo několik oken v okolí. Četař Vele z Velké Jesenice byl na místě mrtev. Četaři Velemu pomáhali ještě 2 mladíci, jeden z nich také nepřežil.

Dne 21. června 1945 dekretem prezidenta republiky³⁸ byla půda cizí šlechty a českých kolaborantů nabytá za okupace dána státu. Ratibořické panství již nebylo navráceno rodu Schammburg-Lippe, ale státu. O Ratibořice usiloval stát od roku 1924.

Ludvík Mühlstein popsal květnové dny velice podrobně. Padlí lidé byli na obou stranách. Rudá armáda byla vítána jako osvoboditelka města. Asi podobné to bylo i v jiných městech.

Po těchto rušných dnech v květnu 1945 byl v České Skalici zvolen Revoluční národní výbor. První jeho schůzka se konala v místní spořitelně 5. května 1945.

Předsedou se stal František Zeman (traťmistr) a mistopředsedou byl Jan Herčík (ředitel městské spořitelny). Dalšími členy byli zvoleni:

Beneš Josef – dělník

Cejnar Otto – úředník

Čáslavka Josef Rolník

Daněk Václav – důchodce

Hofman Jaroslav – městský strážník

Jaroš Josef – textilní dělník

Kalda František – dělník

Khol Josef – úředník

Krtička Jan – učitel

³⁸ **Benešovy dekrety** je běžně užívaný souhrnný název pro dekrety prezidenta republiky, což byly právní předpisy s mocí zákona v londýnském prozatímním státním zřízení, přijímané československou vládou v exilu po slyšení státní rady. Dekrety byly náhradním řešením po dobu neexistence parlamentu. Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Dekrety_prezidenta_republiky. Více o dekrettech: Jan Kuklík Mýty a realita tzv. Benešových dekretů.

Letošník Ladislav – ředitel školy
Novák Adolf – městský duchovní
Novák Ludvík – pekař – obchodník
Nývlt Josef - řídicí učitel ve výslužbě
Nývlt Josef – dělník pivovaru
Opic Josef – dělník
Půlpán Jaroslav – okresní soudce
Roubal Stanislav – Rolník
Rubeš František – nájemce doma Malá Skalice
Rykr František
Stolík Josef - pekař
Šídlo Václav – krejčí
Šolc František – textilní dělník
Švábová Marie – textilní dělnice
Tomíček Karel – římskokatolický farář
Truneček Jindřich – policista
Tůma Rudolf – kapitán ve výslužbě
Vrzák Josef – úředník fy Bartoň
Zelinger Augustin – textilní dělník

Hned od počátku svého ustavení začal RNV pracovat a pravidelně se scházet. Jeho členové projednávali otázky, které se zabývali odsunem Němců, hospodářskými a dalšími záležitostmi. Každý den vydávali nová rozhodnutí, aby se dostali do stabilního života ve městě.

Informace jsou čerpány přímo ze zápisu městské rady i zastupitelstva města (jedná se o pouhý výběr událostí)..

V červnu podána žádost na přejmenování ulic:

ulice k Jaroměři - Třída maršála Stalina

Havlíčková třída – Třída prezidenta Beneše

Ulice ke hřbitovu – Havlíčkova ulice

Ulice na Vinici – Tyršova

Tentýž měsíc se rozhodlo, že škola pro ženská povolání bude definitivně přemístěna z Trutnova do České Skalice a bude umístěna do dívčí měšťanské školy.

Kromě použitých informací ve školních kronikách také mnoho záznamů chybělo, pravděpodobně se kronika během válečných let nepsala a později se dopisovala zpětně. Poslední školní rok 1944-1945 byl pro mě nejzajímavější, protože jsem se mohla dozvědět, jaký vliv na školní vyučování mělo osvobození města a ústup poražených německých vojsk. Škola měla během válečných let vyučování zaměřené na německou říši, dějepis a zeměpis musel být upraven podle nařízení, čeština se vyučovala poměrně málo, protože hodiny českého jazyka byly nahrazeny německým jazykem.

Obec si od poražené německé armády opatřila 2 koně, které zůstali v používání obce pro práci. Ze zprávy p. Tomíčka o kulturním dění ve městě víme, že se bezprostředně po skončení války konala různá divadelní a hudební představení zejména jako oslavy konce války a obnovení samostatné Československé republiky. Z toho důvodu se dne 23. června hrála „vlastenecká“ Fidlovačka, 30. června operní představení, 5. července program Husových oslav a dále se konaly každonedělní hudební koncerty v Ratibořicích nebo v zahradě hostince U Slunce.

Město Náchod se chtělo dohodnout na společném rozdělení majetku po rodu Schammburg-Lippe – Česká Skalice měla udržovat statek Ratibořice, Náchodu na údržbu zámku připadl výnos z pivovaru a cihelny v Miskolezích. Zámek Ratibořice a okolní pozemky byly státním majetkem, ale Česká Skalice byl požádána o jejich údržbu. Veškerý majetek panství Ratibořice připadl městu.

V této době byla také vydávána osvědčení o národní spolehlivosti a chování během okupace.

Na zasedání 1. října 1945 byli do Obecního národní výboru zvoleni: Josef Nývlt (učitel), Josef Nývlt (bednář), D.O. Vít a K. Roudíček. Za delegáty pro volbu do ZNV – Jos. Opic, K. Roubíček a D.O. Vít.

Konec války zastihl paní Eva Reichovou v koncentračním táboře v Bergen-Belsenu v Dolním Sasku. To že se jedná pravděpodobně o vytoužený konec války poznala podle toho, že dohlížející Němci začali odcházet, nebyly žádné apely, nikam se nemuselo chodit. Ale ani kuchyň nevařila. Když přišli

Angličané, vysvětlovali svůj pozdní příchod tím, že o tomto táboře vůbec nevěděli. Dnem osvobození byl 15. duben 1945. Od Angličanů dostali ihned konzervu vepřového masa. Kdo ji snědl najednou, zemřel, protože tělo neumělo přijmout najednou tolik bílkovin a tuků.

Po osvobození se umyli, přestrojili a lékař je prohlédl. Ke konci dubna Eva onemocněla. Měla velké teploty, nehmatatelný tep, průjem – příznaky břišního tyfu. Také ji zjistili zápal plic, měknutí kostí. Přijímací lékař jí dával 2 dny. Vážila 37 kilo a bylo jí 17 let.

Poté byla převezena do rodné České Skalice – 6.srpna 1945. Zde byla sama. Pátrala po příbuzných, ale nikdo nepřežil. Vyhledala hospodyně Fanyňku, s kterou poté bydlela. Věra Löwenbachová- Bondyová ji nabídla bydlení v jejich vile (dnešní ulice Maloskalická).

Její rodný dům byl zestátněn, místní lidé nebyli rádi, že se Eva vrátila. Když se dostala do domu, nic tam nebylo. Vše co tam nechali, někdo ukradl nebo zničil. Peníze, které nechal tatínek uložené, propadly státu, Eva neměla nic. Dokončila si měšťanskou školu a dále školu pro ženská povolání ve Skalici. Chtěla dále studovat v Hradci Králové školu pro vychovatelky, ale jelikož ji zanikl sirotčí důchod, šla pracovat jako švadlena či pomocná síla do jeslí.

Když přišla Věra Löwenbachová do České Skalice, nechtěli ji pustit do rodného domu. Trvalo několik týdnů, než ji dům opět vrátili. Po válce se starala o Evu Reichovou. Jednou přišel pan Feldman do Skalice a sháněl se po Věře. Byl to doktor, který jí a její rodinu ošetřoval při příchodu do Terezína. Brzy se vzali a plánovali společnou emigraci. Tu uskutečnili v roce 1947, kdy odjeli do Anglie, kde zůstali do roku 1949, v roce 1949 pokračovali do Austrálie a v roce 1952 se definitivně usadili ve Spojených státech amerických.

Věra nikdy nezapomněla na události, které zažila – ztráta rodiny, dětí a krutost Rusů.

Po osvobození byl majetek Kuhna, Schreiberova a Brože konfiskován. Správci Kuhnova zabaveného majetku byli stanoveni Josef Novák a Ladislav Pavla. Reichova továrna pracovala během války a tak i po osvobození v ní pokračovala. V budovách bývalé firmy Gintz a Winternitz byly uskladněny stroje firmy Bartoň. Dekretem prezidenta republiky (28. října 1945) byly znárodněny i Bartoňovy spojené textilní závody. Tiskárna látek se stala

součástí závodu Tiba ve Dvoře Králové nad Labem, přádelna a tkalcovna byla podnikem Přádelna a tkalcovna v Jaroměři. Tiskárna látek začala s výrobou od 12. listopadu 1945.

Na výročí upálení Mistra Jana Husa (6. července 1945) bylo město vyzdobeno, vidělo i ohňostroj a hrála městská hudba.

Dne 14. října 1945 bylo zvoleno Prozatímní národní shromáždění a prezidentem republiky byl zvolen Edvard Beneš.

Prezident republiky vydal ihned 3 dekrety – o zrušení německé univerzity a techniky v Praze a Brně, o postátnění dolů, klíčového průmyslu a bank, o obnovení čsl. měny. Dekret o postátnění dolů, průmyslu a bank byl nejvíce slaven. Oslava dekretů se v České Skalici konala 25. října 1945 ve 13 hodin.

Květen byl v České Skalici popisován v dostupných pramenech dopodrobna. Asi jako v každém městě, dny osvobození zanechaly na lidech památku a velké vzpomínky.

7. Závěr

Jelikož jsem se narodila do České Skalice, historické události v dějinách tohoto města mě vždycky zajímaly. Problematika a situace během druhé světové války v České Skalici nejsou nikde komplexně shrnuty ani publikovány. Neexistuje žádná kniha či sborník, který by se zabýval jen druhou světovou válkou v České Skalici.

Práce s vyhledáváním jednotlivých historických souvislostí byla obtížná, protože historické prameny nejsou zaznamenány v celých letech války. Když jsem vyhledávala v různých kronikách (městská, kronika základní školy, kronika obecních zastupitelstva, kronika městské rady), tak vždy nějaké roky chybí. Buď se nepsaly během války nebo také nemusely být po válce dopsány a nebyly úplné. Musela jsem tedy dávat dohromady různé souvislosti, či výpovědi.

Velký důraz v této práci kladu na vzpomínky místních obyvatel, kde jsou zaznamenány informace z války lidí, kteří ještě v dnešní době žijí a tudíž jsem mohla použít aktuální rozhovory (např. Eva Reichlová-Zelená).

Nejvíce historických pramenů se zabývá osvobozením v České Skalici. Většina fotodokumentace je použita právě z tohoto období osvobození. Odkazuji na přílohy.

Díky této práci jsem se dozvěděla mnoho historických poznatků o svém rodném městě a také jsem mohla vytvořit práci, která pomůže mladším generacím připomenout krutosti a zlá léta druhé světové války.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Plat dělníků ve válečných letech v českoskalických továrnách

Tabulka č. 2: Seznam lidí popravených na Zámečku v Pardubicích

Tabulka č. 3: Učitelství sbor ve školním roce 1942-1943

Seznam literatury

Gebhart, Jan; Kuklík, Jan: Velké dějiny zemí Koruny české. 2 svazek 1938 - 1945. Paseka 2006

Ottova všeobecná encyklopedie. I. svazek. Praha 2003.

Ottova všeobecná encyklopedie. II. svazek. Praha 2003.

Kolektiv autorů: České dějiny zemí koruny české II. Paseka Litomyšl 1997.

Česká Skalice – stručné dějiny města – Erik Bouza, L. Mühlstein, MV 1975.

Šimáně, Jan: Je tady gestapo. Náchod 1946.

Náchodsko od minulosti k dnešku – vlastivědný sborník muzeí náchodského okresu, 1, 1985

Květen 1945 na Českoskalicku. Ludvík Mühlstein. Česká Skalice 1975.

Václav Sádlo: Odboj občanů okresu Náchod v zahraničních pozemních jednotkách (1936-1945. vydalo v r. 2000 Okresní muzeum v Náchodě, připravilo nakladatelství albis international Kristiny Kaiserové v Ústí nad Labem.

Letci okresu Náchod v zahraničním odboji (1939-1945) J. Ptáček, J Reil. Náchod 1995.

Jaroslav Metelka: Krvavý protektor. Náchod 1971.

Josef Kejzlar a kol. Dějiny textilní výroby v České Skalici. Dvůr Králové nad Labem 1987.

Věra Vlčková: Doufám, dokud dýchám. Náchod 2006.

Kolektiv autorů: Český antifašismus a odboj. Naše vojsko. Praha 1988.

<http://www.muzeumbn.cz/muzeum/muhlstein-reditel.html>

Kronika obecního zastupitelstva

Kronika městské rady

Kronika Základní školy v České Skalici

Kronika Malé Skalice

Příloha č. 1: Protektorátní vlajka a státní znak

Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Protektor%C3%A1t_%C4%8Cechy_a_Morava

Příloha č.2: Mapa Protektorátu Čechy a Morava

Zdroj: <http://www.fronta.cz/fotka.php?t=3&foto=6.jpg&h=1c53642a21d6516980bfa6c302585295>

Příloha č. 3: Uprchlíci ze Slezska projíždějí Českou Skalicí v únoru 1945

Únor 1945:
Uprchlíci ze Slezska
projíždějí Českou Skalicí

Zdroj: Náchodsko od minulosti k dnešku – vlastivědný sborník muzeí náchodského okresu, 1. 1985

Příloha č. 4: Nakládání německých zbraní Na bojišti

9. 5. 1945: Nakládání ukořistěných německých zbraní u železničního přejezdu Na bojišti v České Skalici

Zdroj: Náchodsko od minulosti k dnešku – vlastivědný sborník muzeí náchodského okresu, 1. 1985

Příloha č. 5: Německé dělo na náměstí v České Skalici

(Obr. 21): Německé samohybné dělo s výsadkem při ústupu 9. 5. 1945 na náměstí v České Skalici

Zdroj: Náchodsko od minulosti k dnešku – vlastivědný sborník muzeí náchodského okresu, 1. 1985

Příloha č. 5: Padlý kuň u přejezdu trati Na bojišti po bojích 9.5. 1945 v České Skalici
Příslušníci SS zajatí při bojích u České Skalice

22

23

Zdroj: Náchodsko od minulosti k dnešku – vlastivědný sborník muzeí náchodského okresu, 1. 1985

Příloha č. 6: Sovětská děla a tanky při osvobození České Skalice

26

27

(Obr. 26): Sovětské samohybné dělo SU-122 v Novém Městě nad Metují. (Obr. 27): Sovětské samohybné dělo SU-76 v České Skalici. (Obr. 28): Sovětské tanky T 34/85 v České Skalici

28

Zdroj: Náchodsko od minulosti k dnešku – vlastivědný sborník muzeí náchodského okresu, 1. 1985

Příloha č. 7: Příjezd sovětských vojsk 10.5. 1945 do České Skalice

10. 5. 1945: Příjezd prvních sovětských jednotek motorizovaného dělostřelectva po páté hodině ráno do České Skalice

10. 5. 1945: Průjezd sovětských týlových jednotek Červeným Kostelcem

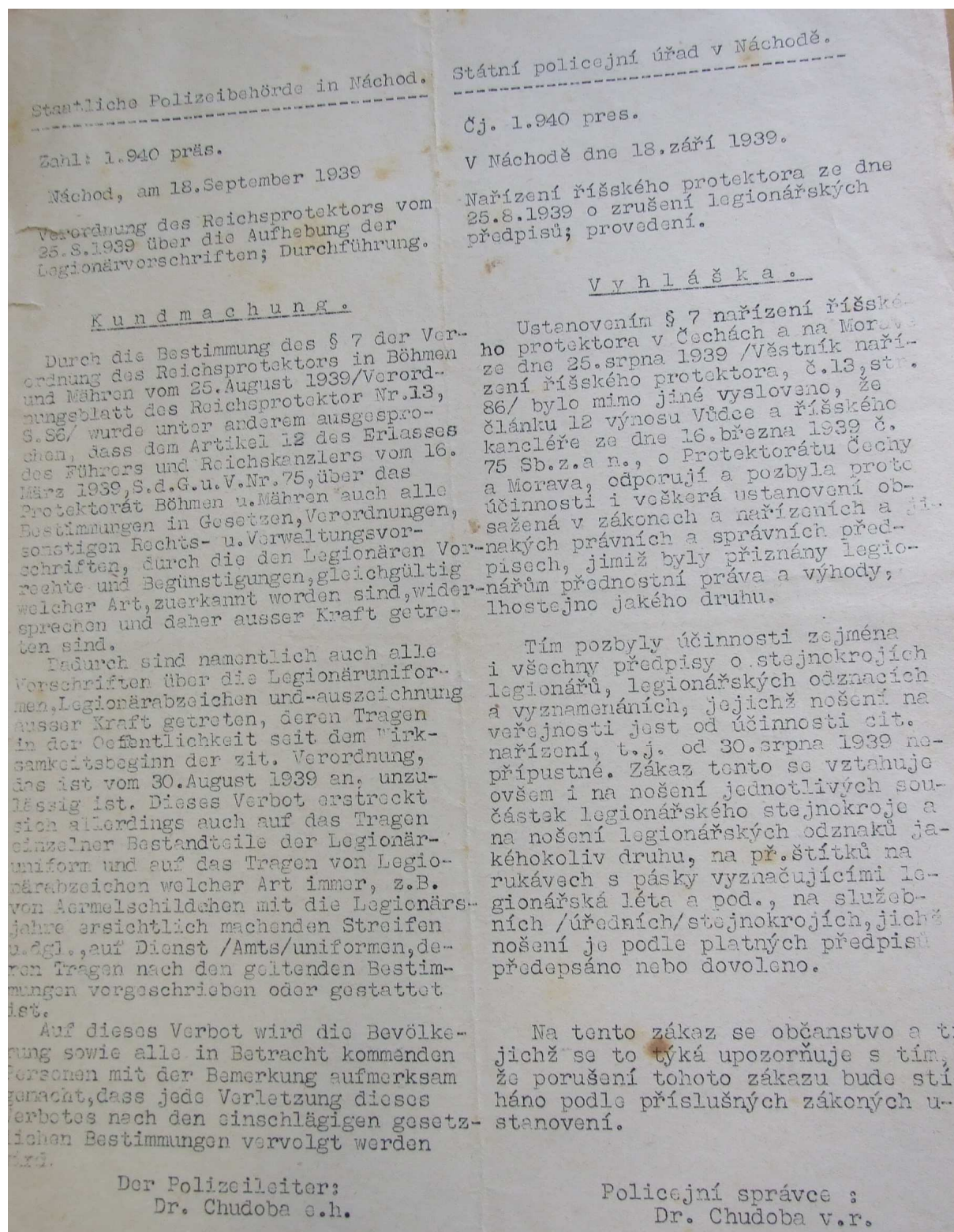
Zdroj: Náchodsko od minulosti k dnešku – vlastivědný sborník muzeí náchodského okresu, 1. 1985

Příloha č. 7: Nařízení Národního výboru k zajištění majetku

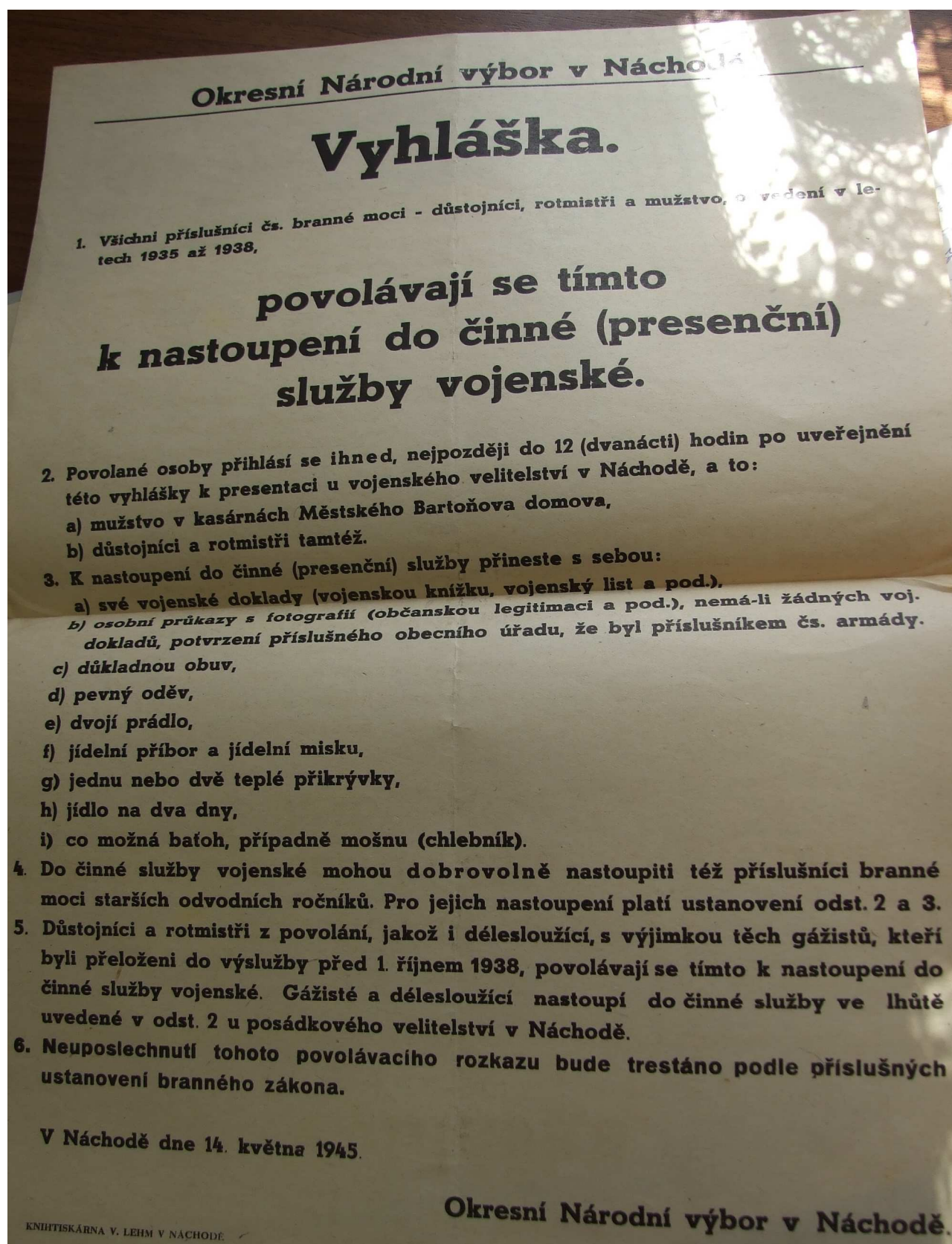
Z nařízení Nář. výboru pověřování k
výkonu voj. služby k zajištění národního
majetku a provádění v období, mezi který
voj. osoby v jalové přeměně narození
1905, 1904, 1903, 1902, 1901
1900, 1899, 1898, 1897
Bylo tedy hlásoáno na dne 10. května 1945
pročtení a k pramni k prezentaci na P. V.
Ostatní shledáno v hodotě obr. soudu (číslo 11.5)
I. předání
k prezentaci významu osob voj. kmů a
případně obč. legitimací
9. V. 45
Václav Větrník

Zdroj: Kronika Malé Skalice

Příloha č. 8: Vyhláška o zřízení Protektorátu Čechy a Morava

Zdroj: Kronika Malé Skalice

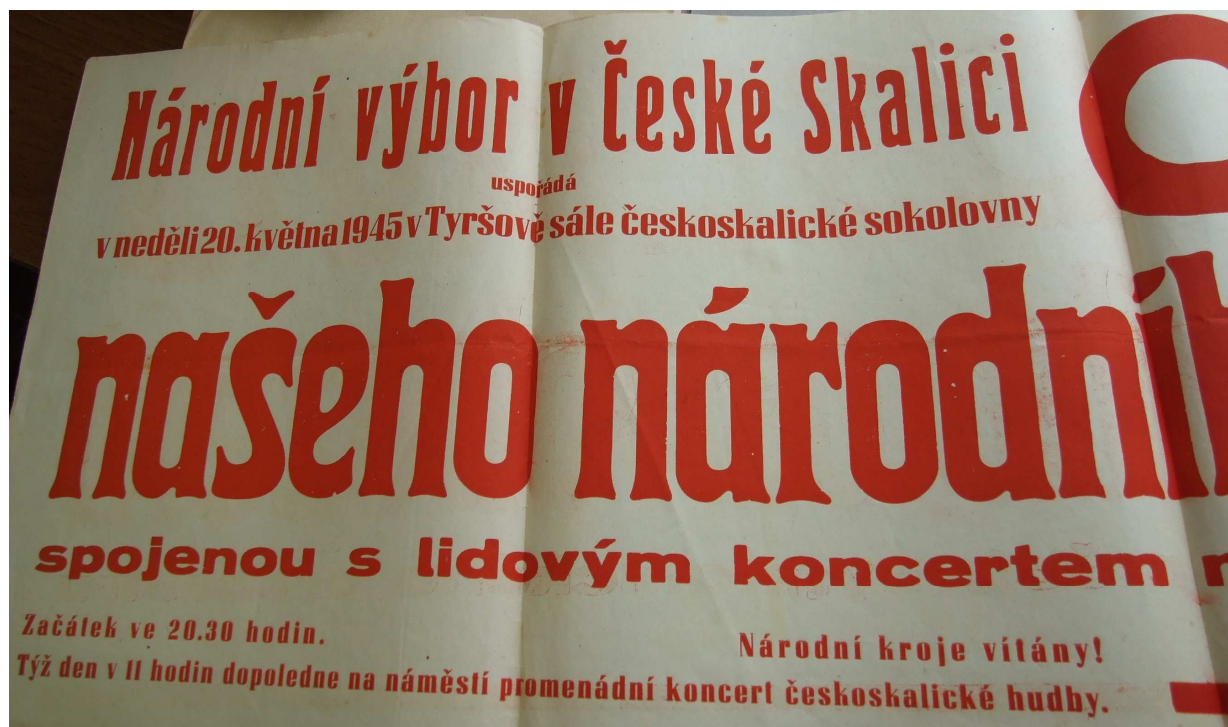

Příloha č. 10: Památní deska na Staré radnici v České Skalici

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Příloha č. 11: Plakát na oslavu osvobození

Zdroj: Kronika Malé Skalice

Příloha č. 12: Zmínka ze školní kronika o pádu Německa

Pád Německa - národní revolu-
ce. Mračna nad německou říší se povolně
nivě stahovala a vřítla blížící se hrozný pád těch,
kdo chtěli být pány Evropy.
Náš kraj prožíval počátkem května nespořá-
daný ústup německých vojsk, jež byla odstrojována
uniformovanými místními vojáky na základě kapi-
tulace, kterou prohlásil vrchní německý velitel admi-
rál Dornier. Tomuto rozkazu se vřepěl velitel vý-
chodního úseku SS generál Schörner, jenž sídlil ve
Velichovkách. Kraj Bojem Němcové měl se stát bo-
jištěm. V té době bylo v České Skalici "gestapo" v hotelu

Zdroj: Kronika Základní školy v České Skalici

Příloha č. 13: Zmínka ze školní kronika o osvobození

Ve tři hodiny ráno přijelo k nám
první ruské auto se dvěma muži a dvěma ženami, kteří
byli radostně pozdraveni na městské radnici. Od půl sed-
mé ráno po celý den i v noci projížděli městem rudo-
armějci, vítání nadšenými davy. 10. května končel
se jást od středu města podél silnice, kudy prochá-
řeli slavní vítězové. Po první od 15. března 1939 dýchali
jsme nas volně a radostně.
Jsme svobodni! Nejhrůznější ze všech
válek skončila vítězstvím pravdy a práva. Máme opět
svobodný stát, za jehož vzkříšení děkujeme statečným lidem
doma i na hranicích v čele s naším prezidentem Dr. Edu-
ardem Benešem a hrdinné a vítězné Rudé armádě s vel-

Zdroj: Kronika Základní školy v České Skalici

Příloha č. 14: : Zmínka ze školní kroniky o odchodu německých vojsk z České Skalice

V pondělí dne 7. května 1945 po uprávnění
a bezpodmínečné kapitulaci Německa vyšla z radnice de-
putace k německému posádkovému veliteli, aby předal
moc a vládu nad městem. Tyto osmili radáti se dobrovol-
ně, jelikož nedostal od generála Schönera výzvu. Sou-
časně nařídil okamžitě vyklizení náměstí, sic bude za-
hájena palba.

V pondělka na úterek přijel z Pratibovic ge-
nerální štáb. V úterý ráno odešla německá posádka a
posléze i „gestapo“. Zavládla opět radostná nálada. Ula-
ky byly namalovány a obrovské plakáty v ruském

Zdroj: Kronika Základní školy v České Skalici